RNI NO. MAHMAR/2020/84035

कायदेविषयक मार्गदर्शन मोफत
संपर्क
ॲड. सिद्धार्थ
MVsc, MBA, LLM
मो नं ९४२२५३९४५१

BAHUJAN SAURABHA
बहुजन सौरभ

दि. 01 जून 2026

१९३६- राजकीय परिषदेपुढे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भाषण.
१९४०- पुणे येथे महार इलाखा परिषद.
१९१३- सयाजीराव गायकवाड यांनी विदेशात अध्ययनासाठी बाबासाहेबांना शिष्यवृत्ती बहाल केली.
१९४२- दुसऱ्या महार बटालियनची कामठी येथे स्थापना.
संकलन प्रा. यशवंत दुपटे

सोमवार, ०१ जून २०२६ | वर्ष : ६ | अंक : १५२ | दैनिक | किंमत : ₹ ५/-
Monday, 01 June 2026 | Year : 6 | Issue : 152 | Daily | Rate: Rs. 5/-

लाडकी बहीण योजनेतून ८० लाख महिला अपात्र ?

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेमधून तब्बल ८० लाख महिला अपात्र ठरण्याची किंवा त्यांना लाभ न मिळण्याची भीती समोर आल्यानंतर राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या (शरद पवार गट) खासदार सुप्रिया सुळे यांनी तीव्र संताप व्यक्त केला आहे.

मुंबई : मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेसाठी पात्र महिलांना इ-केवायसी करण्याकरता मुदत देण्यात आली होती. मात्र, ही मुदत आता संपुष्टात आली असून या छाननी प्रक्रियेतून तब्बल ८० लाख महिला अपात्र ठरल्या असल्याची माहिती शिवसेना (उद्धव ठाकरे) पक्षाच्या प्रवक्त्या सुषमा अंधारे यांनी दिली. त्यामुळे, अपात्र महिलांना आता या योजनेअंतर्गत देण्यात येणारा १५०० रुपयांचा सन्मान निधी दिला जाणार नाही. दरम्यान, यावरून आता विरोधी पक्षाने यावर टीका करायला सुरुवात केली आहे. बारामती लोकसभा मतदारसंघाच्या खासदार सुप्रिया सुळे यांनीही याविरोधात टीका केली.

“लाडकी बहीण योजनेतून ८० लाख महिलांना अपात्र ठरविण्यात आले. निवडणुकीच्या काळात कसलीही खातरजमा न करता घाईघाईने या योजनेची अंमलबजावणी करण्यात आली आणि आता साधारणपणे वर्ष-दीड वर्षाने सरकारला या योजनेत ८० लाख महिला अपात्र असल्याचा साक्षात्कार व्हावा ही मोठी अजब बाब आहे. हे या सरकारचे राजकीय, प्रशासकीय आणि अंमलबजावणीतील सामूहिक दारुण अपयश आहे”, असे म्हणत सुप्रिया सुळेंनी सरकारवर निशाणा साधला.

“जनतेच्या कष्टातून निर्माण झालेला कर रुपी पैशांतून ही योजना चालविली जाते. थोडक्यात जनतेचा पैसा गेली वर्ष दीड वर्ष हे सरकार अपात्र लाभार्थ्यांना वाटत होते का असा प्रश्न उपस्थित होतो. ही संपूर्ण बाब मूळात या सरकारचे घोर अपयश उघड करणारी आहे. हे दिलेला शब्द पाळणारे सरकार नाही. केवळ निवडणुकीतील फायदा गृहित धरून त्यांनी महिलांना खोटे आमिष दाखविण्याचा उद्योग केला असे यावरुन स्पष्ट होते. तब्बल ऐंशी लाख महिलांना अपात्र घोषित करून या सरकारने राज्यातील महिलांचा विश्वासघात केला आहे”, असे म्हणत त्यांनी सरकारवर शाब्दिक चपराक लगावली आहे.

> **“हा ८० लाख हा आकडा छोटा नाही. कोणत्याही परिस्थितीत महाराष्ट्रातील प्रत्येक भगिनीस ‘लाडकी बहीण’ योजनेचे लाभ नियमितपणे मिळालेच पाहिजेत अशी आमची भूमिका आहे. यासाठी त्यांना विशिष्ट मुदतीत केवायसी करण्याची आडकाठी असू नये. राज्यातील एकही पात्र महिला या योजनेपासून वंचित राहू नये यासाठी त्यांना केवायसी करण्याची संधी कायम उपलब्ध करून द्या”, असं आवाहन सुप्रिया सुळेंनी सरकारला केले आहे.**

जागतिक क्रमवारीत आयआयएम अहमदाबादची घसरण

आरटीआय खुलाशातून वास्तव समोर

अहमदाबाद : देशातील सर्वोच्च व्यवस्थापन शिक्षण संस्थांपैकी एक असलेल्या Indian Institute of Management Ahmedabad (आयआयएम अहमदाबाद)च्या जागतिक क्रमवारीतील घसरणीचे वास्तव माहितीच्या अधिकार (RTI) अंतर्गत प्राप्त झालेल्या अधिकृत कागदपत्रांमधून समोर आले आहे. देशांतर्गत क्रमवारीत अव्वल स्थान कायम राखणाऱ्या या संस्थेची आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील प्रतिष्ठा मात्र गेल्या काही वर्षांत कमी होत असल्याचे आकडेवारीवरून स्पष्ट झाले आहे. आयआयएम अहमदाबादचे केंद्रीय जनमाहिती अधिकारी डॉ. मुकेश शर्मा यांनी उपलब्ध करून दिलेल्या माहितीनुसार, २०२३ ते २०२५ या कालावधीत संस्थेच्या विविध जागतिक क्रमवारींमध्ये लक्षणीय घसरण झाली आहे. विशेषतः जगभरातील प्रतिष्ठित मानल्या जाणाऱ्या क्यूएस (QS) वर्ल्ड युनिव्हर्सिटी रँकिंगमध्ये आयआयएम अहमदाबादचे स्थान सातत्याने खाली आले आहे. 'QS ग्लोबल एमबीए रँकिंग'मध्ये २०२३ साली ४४ व्या क्रमांकावर असलेली संस्था २०२४ मध्ये ५३ व्या क्रमांकावर घसरली, तर २०२५ मध्ये ती थेट ६० व्या स्थानावर पोहोचली. म्हणजेच अवघ्या दोन वर्षांत संस्थेने १६ स्थाने गमावली आहेत. या कालावधीत संस्थेचा एकूण गुणांकही ६६.३ वरून ६३.३ पर्यंत घसरला आहे. तसेच, 'QS बिझनेस मास्टर्स रँकिंग : मॅनेजमेंट' या श्रेणीतही संस्थेची कामगिरी चिंताजनक राहिली आहे. २०२३ मध्ये २९ व्या क्रमांकावर असलेले आयआयएम अहमदाबाद २०२४ मध्ये ४२ व्या क्रमांकावर आले आणि २०२५ मध्ये त्यांची घसरण होऊन ते ५६ व्या स्थानावर पोहोचले. या श्रेणीत संस्थेने केवळ दोन वर्षांत २७ स्थाने गमावली असून गुणांक ७०.४ वरून ६०.७ पर्यंत खाली आला आहे.

विशेष म्हणजे, भारत सरकारच्या राष्ट्रीय संस्थात्मक क्रमवारी आराखडा (NIRF) अंतर्गत आयआयएम अहमदाबाद अजूनही देशातील सर्वोत्तम व्यवस्थापन संस्था म्हणून ओळखली जाते. मात्र आंतरराष्ट्रीय मूल्यमापन करणाऱ्या स्वतंत्र संस्थांच्या निकषांवर त्यांची कामगिरी अपेक्षेपेक्षा कमी असल्याचे या आकडेवारीतून दिसून येत आहे.

शैक्षणिक क्षेत्रातील तज्ज्ञांच्या मते, जागतिक क्रमवारीत संशोधनाची गुणवत्ता, आंतरराष्ट्रीय प्राध्यापक व विद्यार्थी, उद्योग क्षेत्राशी संबंध, शैक्षणिक प्रतिष्ठा आणि जागतिक प्रभाव यांसारख्या निकषांना महत्त्व दिले जाते. त्यामुळे या क्षेत्रांमध्ये सुधारणा करणे आयआयएम अहमदाबादसाठी आवश्यक ठरणार आहे. आरटीआयमधून समोर आलेल्या या आकडेवारीमुळे भारतातील उच्च शिक्षण संस्थांच्या जागतिक स्पर्धात्मकतेबाबत नव्याने चर्चा सुरू झाली असून, देशांतर्गत वर्चस्व आणि जागतिक मानांकन यातील वाढती दरी अधोरेखित झाली आहे.

महत्वाच्या बातम्या

जिल्ह्यातील ४० शाळांमध्ये मुलींसाठी स्वच्छतागृह नाही...

नागपूर : विकास कामे, उपक्रम आणि उत्सवाच्या नावांवर हजारो कोटींचा निधी शासनाकडून खर्च करण्यात येतो. परंतु शिक्षण आणि विद्यार्थ्यांसाठी आवश्यक असलेल्या सुविधांकडे दुर्लक्ष करण्यात येत आहे. यावर निधीच खर्च होत नसून झाला तरी तो दिसून येत नाही. नागपूर जिल्ह्यातील ४० शाळांमध्ये मुलींसाठी स्वच्छतागृह नाही, तर ६७ शाळांमध्ये वीज नसल्याची धक्कादायक माहिती समोर आली आहे. नागपूर हे उपराजधानीचे शहर आहे. राज्याचे मुख्यमंत्री, महसूल मंत्री, केंद्रीय रस्ते वाहतूक मंत्री येथेच राहतात. दिग्गज मंत्री, नेते असतानाही शाळांची दुरावस्था असल्याने आश्चर्य व्यक्त करण्यात येत आहे.खेळाचे मैदान ही विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी अत्यंत आवश्यक बाब मानली जाते. मात्र, ३९५९ पैकी केवळ ३८४७ शाळांमध्येच मैदान आहे. म्हणजेच ११२ शाळांमध्ये खेळासाठी मैदानच नाही.

नीट’ घोळानंतर जुनीच ‘केवायडी’ डॉक्टरांना सक्तीची

यवतमाळ : ‘नीट’ परीक्षेतील कथित पेपरफुटी, गैरप्रकार आणि गुणांमधील घोटाळ्यांमुळे एकूणच डॉक्टरांच्या गुणवत्तेवर आणि संपूर्ण वैद्यकीय निवड प्रक्रियेवर समाजात प्रचंड अविश्वास निर्माण झाला आहे. या प्रवृत्तींमुळे प्रामाणिक विद्यार्थी आणि रुग्ण या दोघांमध्येही चिंतेचे वातावरण आहे. अशावेळी महाराष्ट्र वैद्यकीय परिषदेने (एमएमसी) सर्व नोंदणीकृत डॉक्टरांसाठी ‘केवायडी’ म्हणजेच ‘नो युअर डॉक्टर’ अंतर्गत क्यूआर कोड दर्शनी भागावर लावणे बंधनकारक केले आहे. बँकिंग क्षेत्रातील ‘केवायसी’च्या धर्तीवर आता आरोग्य क्षेत्रातही डॉक्टरांना आपली संपूर्ण खरी माहिती रुग्णांसमोर ठेवणे बंधनकारक करण्यात आले आहे.

कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांची १०,००० कोटी रुपयांच्या मदत पॅकेजची मागणी

नाशिक : महाराष्ट्रातील कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांनी केंद्र सरकारकडे १०,००० कोटी रुपयांच्या विशेष मदत पॅकेजची मागणी केली आहे. त्यांच्या मते, वारंवार होणारी निर्यातबंदी, नैसर्गिक आपत्ती आणि भावात झालेली मोठी घसरण यामुळे ते गंभीर आर्थिक संकटात सापडले आहेत. महाराष्ट्र राज्य कांदा उत्पादक संघटनेचे संस्थापक अध्यक्ष भरत दिघोळे एसकेएमने २७ मे पासून देशव्यापी आंदोलनाची घोषणा केली असून, एमएसपी आदेशांच्या प्रती जाळण्याचे आवाहन केले आहे. एसकेएमने २७ मे पासून देशव्यापी आंदोलनाची घोषणा केली, सरकारवर बनावट किमान आधारभूत किंमत (MSP) प्रणाली लागू केल्याचा आरोप. दिघोळे यांच्या मते, चुकीची निर्यात धोरणे, बनावट बियाणे आणि साठवणुकीदरम्यान होणारे नुकसान यामुळे गेल्या काही वर्षांत शेतकऱ्यांना मोठे नुकसान झाले आहे. केंद्र सरकारने २०१९, २०२० आणि २०२३-२४ मध्ये कांदा निर्यातीवर बंदी घातली होती. याशिवाय, ४० टक्के निर्यात शुल्क आणि वेगवेगळ्या वेळी किमान निर्यात किंमत निश्चित करण्यासारख्या निर्णयांनीही शेतकऱ्यांचे नुकसान केले.

खाजगी शाळांनी निर्धारित मर्यादेपेक्षा जास्त शुल्क आकारल्यास मान्यता रद्द

चेन्नई : तामिळनाडू सरकारने एक मोठा निर्णय घेतला आहे. आता राज्यातील सर्व खाजगी शाळांना त्यांच्या सूचना फलकांवर शिक्षण शुल्क प्रदर्शित करणे बंधनकारक असेल. हे शुल्क सरकारद्वारे निर्धारित केले जाते. काही शाळा निर्धारित मर्यादेपेक्षा जास्त शुल्क आकारत असल्याच्या तक्रारी प्राप्त झाल्यानंतर शालेय शिक्षण विभागाने हे पाऊल उचलले आहे. विभागातील एका वरिष्ठ अधिकाऱ्याने रविवारी सांगितले की, राज्यातील सर्व सरकारी आणि खाजगी शाळा ४ जूनपासून पुन्हा सुरू होत आहेत. निर्धारित रकमेपेक्षा जास्त शुल्क आकारणाऱ्या कोणत्याही खाजगी शाळेची मान्यता रद्द केली जाईल. तामिळनाडूमध्ये सध्या १३,००० पेक्षा जास्त मान्यताप्राप्त खाजगी शाळा आहेत. अधिकाऱ्यांनी शाळांना पालकांकडून कोणतेही छुपे प्रवेश शुल्क आकारू नये, अशा कडक सूचना दिल्या आहेत. हा नियम 'तामिळनाडू शाळा (शुल्क संकलनाचे नियमन) सुधारणा कायद्या'अंतर्गत लागू करण्यात आला आहे.

भगवान बुद्धांचे पवित्र अवशेष १० दिवसांच्या प्रदर्शनासाठी मंगोलियात

नवी दिल्ली : भगवान गौतम बुद्ध यांचे काही पवित्र अवशेष शनिवारी मंगोलिया देशात पाठवण्यात आले आहेत. भगवान गौतम बुद्ध यांचे पवित्र अवशेष भारतीय हवाई दलाच्या ‘आयएल-७६’ (गजराज) या विमानाने शनिवारी दिल्लीवरून मंगोलिया या देशात पाठवण्यात आले आहेत. हे पवित्र अवशेष भारतीय वायुसेनेने मंगोलिया या देशात पोहोचवले आहेत. दरम्यान, भगवान गौतम बुद्ध यांचे पवित्र अवशेष म्हणजेच बौद्धधातू विशेष बाब म्हणून मंगोलिया देशात पाठवण्यात आले असून त्या ठिकाणी हे बौद्धधातू काही दिवस सार्वजनिक प्रदर्शनासाठी ठेवले जाणार आहेत. तसेच हे अवशेष सार्वजनिक प्रदर्शनासाठी मंगोलियामध्ये पाठवण्यात आल्याची माहिती भारतीय हवाई दलाने एक्सवर (ट्विटर) पोस्ट शेअर करत दिली आहे. ***“भारतीय हवाई दलाच्या ‘आयएल-७६’ (गजराज) या विमानाने ३० मे रोजी दिल्लीवरून मंगोलियाला भगवान बुद्धांचे पवित्र अवशेष हवाई मार्गाने पोहोचवले आहेत. हे सांस्कृतिक मुत्सद्देगिरी आणि भारताच्या सभ्यतापूर्ण प्रसाराचं प्रतीक आहे. बौद्ध जगभरात ज्ञान, करुणा आणि प्रबोधनाचे प्रतीक म्हणून पूजनीय असलेले हे पवित्र अवशेष मंगोलियासाठी देखील अत्यंत महत्त्वाचे आहेत. मंगोलियातील हे सार्वजनिक प्रदर्शन बौद्ध धर्माच्या सामायिक वारशाने जोडलेल्या भारत आणि मंगोलिया या दोन राष्ट्रांमधील शतकानुशतके जुने आध्यात्मिक नाते अधिक दृढ होण्यास मदत होते. भारतीय हवाई दलाच्या या कृतीतून श्रद्धा, वारसा आणि दोन्ही देशांमधील सखोल सांस्कृतिक आणि आध्यात्मिक संबंध अधोरेखित होतात”,*** असे भारतीय हवाई दलाने पोस्टमध्ये म्हटले आहे.

परिस्थितीचे रडगाणे गाण्यापेक्षा संघर्ष करा, यश नक्की मिळेल : ई.झेड. खोब्रागडे

उत्तर नागपूरमधील गुणवंत विद्यार्थ्यांचा सत्कार

नागपूर : विद्यार्थ्यांनी परिस्थितीचे रडगाणे गात बसण्यापेक्षा शैक्षणिक प्रगतीकडे धाव घ्यावी. या संघर्षातून तुम्हाला यश नक्की मिळेल, असे आवाही माजी सनदी अधिकारी ई.झेड. खोब्रागडे यांनी केले.

युवा ग्रॅज्युएट फोरमच्या वतीने इयत्ता दहावी आणि बारावीच्या परीक्षेत गुणवत्ता यादीमध्ये येणाऱ्या उत्तर नागपूर परिसरातील विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्यात आला. यावेळी प्रमुख अतिथी म्हणून ते बोलत होते. कार्यक्रमाला एम.के. आझाद महाविद्यालयाच्या प्राचार्य रेश्मा खान, परदेशी शिष्यवृत्तीचे मार्गदर्शक हेमंत सुटे, युवा ग्रज्युएट फोरमचे प्रमुख अतुल खोब्रागडे आदी मान्यवर उपस्थित होते. यावेळी मान्यवरांच्या हस्ते दिडशेपेक्षा अधिक गुणवंत विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्यात आला. ई. झेड. खोब्रागडे पुढे म्हणाले की, दहावी आणि बारावीचे वर्ष अत्यंत महत्त्वाचे असते. या काळात तुम्ही अभ्यासाला महत्त्व द्यायला हवे. अडचणी आल्या तरी त्याच्याशी दोन हात करत आपण पुढे गेलो तरच यश मिळेल, असेही ते म्हणाले. रेश्मा खान यांनी या उपक्रमाचे कौतूक करत यामुळे विद्यार्थ्यांना प्रेरणा मिळेल असे सांगितले. हेमंत सुटे यांनी भविष्यात परदेशी विद्यापीठांमधील शिक्षणाच्या संधींची माहिती दिली. शासनाच्या अनेक योजना असून त्याचा लाभ घेऊन विदेशातही शिक्षण घेता येते, असे सांगितले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक अतुल खोब्रागडे यांनी केले. संचालन अमित सवई आणि मृणालिनी कोटांगले यांनी केले. तर आभार प्रदर्शन संघपाल निकोसे यांनी मानले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेसाठी संघपाल निकोशे, आशिष सनकाले, आकाश रामटेके, तन्मय वानखेडे, सोनूताई निकोशे, पूजा सवई, स्नेहा पाटील, अनिकेत मैत्रेय, राहुल बारसागडे, प्रतीक जमागडे, सागर मोटाघरे यांनी परिश्रम घेतले.

अंगणवाडी सेविकांच्या सेवानिवृत्तीचे वय ६० वरून ६५ वर्षे

मुंबई : राज्यातील अंगणवाडीत शिकणाऱ्या बालकांना अधिक गुणवत्तापूर्ण आहार उपलब्ध करून देण्यासाठी आहार दरवाढीबाबत शासन सकारात्मक आहे. अंगणवाडी मदतनीस पदावरून थेट नियुक्तीने अंगणवाडी सेविका पदावर नियुक्त झालेल्या कर्मचाऱ्यांचे सेवानिवृत्तीचे वय ६० वरून ६५ वर्षे करण्यासंदर्भातही पावले उचलली जात आहेत, अशी माहिती महिला व बाल विकास मंत्री आदिती तटकरे यांनी दिली.

अंगणवाडी कर्मचाऱ्यांच्या विविध मागण्यांबाबत मंत्रालयात आयोजित बैठकीत मंत्री तटकरे बोलत होत्या. बैठकीत अंगणवाडी कर्मचारी संघटनेच्या प्रतिनिधींशी सविस्तर चर्चा करण्यात आली. यावेळी महिला व बाल विकास विभागाचे सचिव डॉ. अनुपकुमार यादव, आयुक्त माधवी सरदेशमुख, सहसचिव वि.रा. ठाकूर, एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेचे विजय क्षीरसागर, भारतीय कामगार संघटनेचे अध्यक्ष डॉ. डी.एल. कराड, अंगणवाडी कर्मचारी संघटनेच्या अध्यक्ष शुभा शमीम उपस्थित होते. अंगणवाडीतील बालकांना अधिक उत्कृष्ट आणि पोषक आहार मिळावा यासाठी आहार दरवाढीचा प्रस्ताव प्रक्रियेत आहे. कर्मचाऱ्यांच्या उपदान (ग्रॅज्युएटी) संदर्भात शासन सकारात्मक आहे. महिला विकास विभागाच्या वतीने प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे. प्रोत्साहन भत्ता आणि केंद्र शासनाकडील थकीत मानधन तातडीने अदा करण्याबाबतही कार्यवाही सुरू आहे.

महानगरपालिका क्षेत्रातील अंगणवाडी केंद्रांच्या भाडेवाढीसंदर्भात केंद्र शासनास प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे. अंगणवाडी कर्मचाऱ्यांच्या कामकाजातील अडचणी कमी करण्यासाठी केंद्रांमध्ये वाय-फाय सुविधा उपलब्ध करून देण्याबाबतही कार्यवाही करण्यात येत असल्याचे तटकरे यांनी सांगितले. यावेळी अंगणवाडी कर्मचारी व सेविकांच्या इतर विविध मागण्यांवरही चर्चा करण्यात आली.

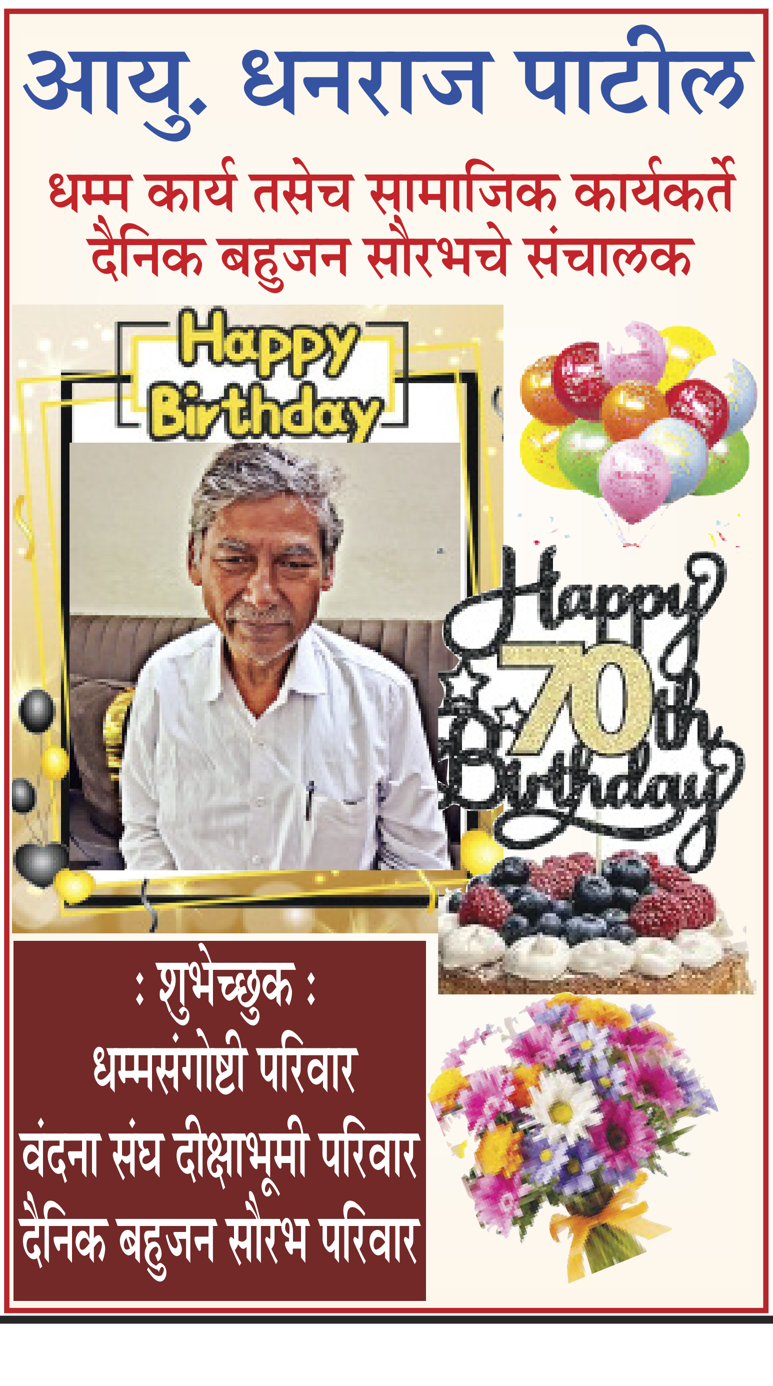

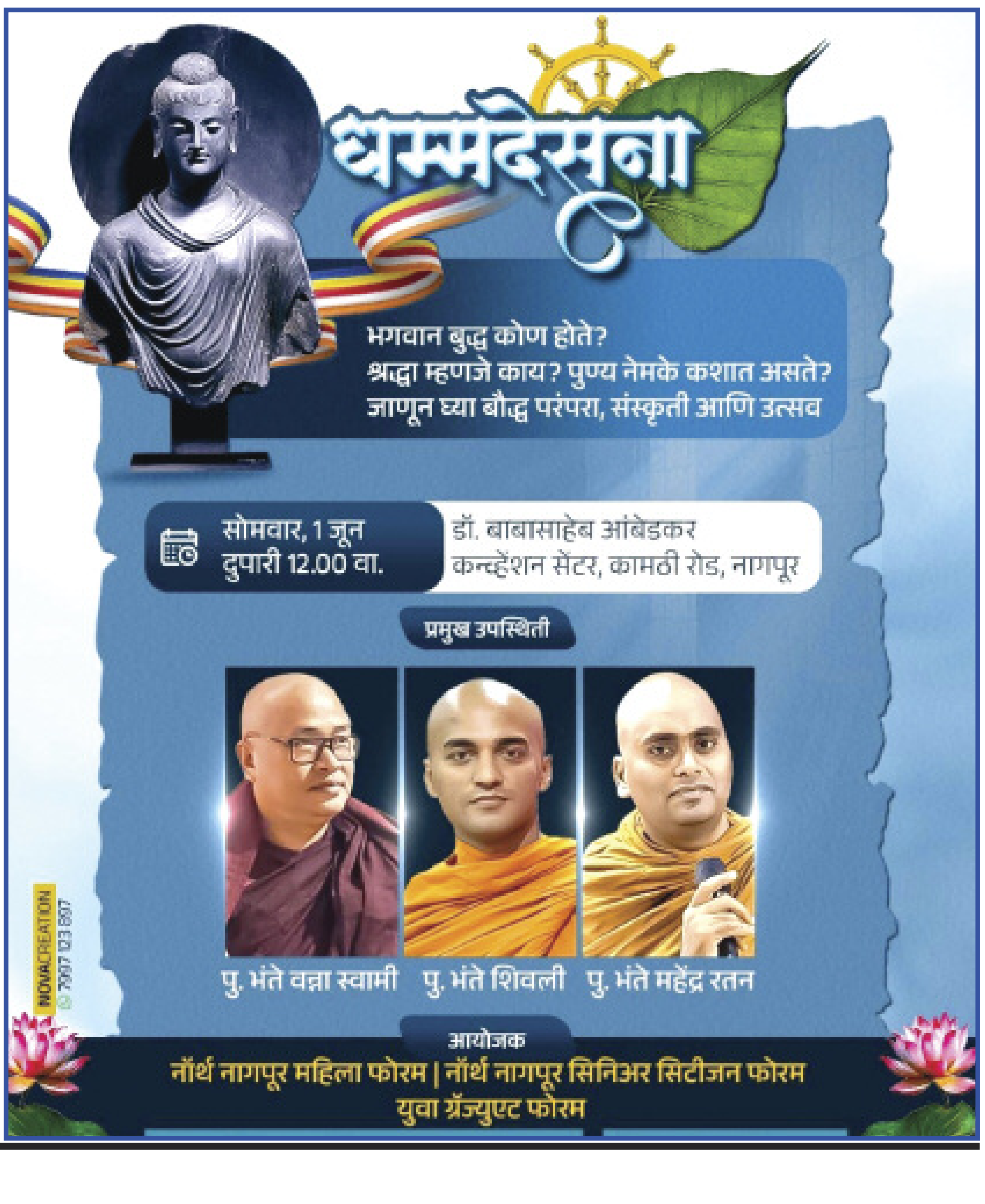

संपादकीय

उपवर्गीकरण, जनगणना यावर भावनेपेक्षा वास्तवाचा विचार आवश्यक

अनुसुचित जातींच्या उपवर्गीकरणाचा प्रश्न आज देशातील दलित राजकारण, सामाजिक न्याय आणि आरक्षण व्यवस्थेच्या केंद्रस्थानी येऊन ठेपला आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने 1 ऑगस्ट 2024 रोजी दिलेल्या निर्णयानंतर राज्य सरकारांना अनुसूचित जातींमध्ये उपवर्गीकरण करण्याचा मार्ग मोकळा झाला आहे. महाराष्ट्र शासनानेही या संदर्भात न्या. अनंत बदर समितीची नियुक्ती करून अहवाल प्राप्त केला आहे. त्यामुळे उपवर्गीकरणाचा विषय आता केवळ सैद्धांतिक चर्चा न राहता प्रत्यक्ष धोरणनिर्मितीच्या टप्प्यावर पोहोचला आहे. या पार्श्वभूमीवर आंबेडकरी समूहामध्ये दोन स्पष्ट मतप्रवाह दिसून येतात. एक मतप्रवाह उपवर्गीकरणाला ठाम विरोध करतो. त्यांचे म्हणणे असे की, अनुसूचित जातींमध्ये फूट पाडून दलित ऐक्य कमकुवत करण्याचा हा प्रयत्न आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी मिळवून दिलेल्या घटनात्मक अधिकारांचे विभाजन करून सामाजिक संघर्ष निर्माण होण्याची शक्यता यातून वाढू शकते. त्यामुळे उपवर्गीकरणाला कोणत्याही परिस्थितीत विरोध केला पाहिजे, अशी त्यांची भूमिका आहे.दुसरा मतप्रवाह मात्र वास्तववादी दृष्टिकोन स्वीकारण्याचा आग्रह धरतो. त्यांचे म्हणणे आहे की, उपवर्गीकरण योग्य की अयोग्य यावरील वैचारिक लढा सुरू ठेवणे आवश्यक आहे; परंतु जर शासन आणि न्यायव्यवस्था उपवर्गीकरणाच्या दिशेने पुढे जात असतील, तर समाजाने आपल्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी पर्यायी रणनीतीही तयार ठेवली पाहिजे. याला काही अभ्यासक "बी प्लॅन" असे संबोधत दैनिक बहुजन सौरभने या विषयावर विविध मतप्रवाहांना स्थान दिले आहे. उपवर्गीकरणाच्या समर्थनार्थ तसेच विरोधातील अनेक लेख, अभ्यासपूर्ण मते आणि तज्ज्ञांचे विचार वाचकांपर्यंत पोहोचविण्यात आले आहेत. संपादकीय धोरण म्हणून कोणत्याही महत्त्वाच्या सामाजिक प्रश्नावर एकांगी भूमिका न घेता सर्व बाजू समाजासमोर मांडणे हे लोकशाहीचे लक्षण आहे. त्यामुळे उपवर्गीकरणाच्या संदर्भात विरोधकांची मते आणि समर्थकांची मते दोन्ही प्रकाशित करण्यात आली आहेत.मात्र या संपूर्ण चर्चेमध्ये एक मुद्दा अत्यंत महत्त्वाचा ठरतो आणि तो म्हणजे जनगणना. उपवर्गीकरणाची अंमलबजावणी झाली, तर लोकसंख्या हा एक महत्त्वाचा निकष ठरणार आहे. एखाद्या घटकाची लोकसंख्या अधिकृत आकडेवारीत जितकी दिसेल, तितकाच त्याचा आरक्षणातील आणि विविध शासकीय योजनांतील हिस्सा निश्चित होण्याची शक्यता असते. त्यामुळे जनगणना ही केवळ लोकसंख्या मोजण्याची प्रक्रिया नसून सामाजिक न्यायाच्या वाटपाशी निगडित असलेली मूलभूत बाब आहे. 2011 च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रातील महार समाजाची लोकसंख्या 80,06,060 इतकी नोंदली गेली होती, जी राज्याच्या एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे 7.12 टक्के होती. त्याच वेळी महाराष्ट्रातील एकूण बौद्ध लोकसंख्या 65,31,200 इतकी नोंदली गेली. या बौद्ध लोकसंख्येपैकी 13,06,118 व्यक्तींनी अनुसूचित जातीची नोंद केलेली नव्हती. त्यामुळे अनुसूचित जातीतील महार समाजाची वास्तविक लोकसंख्या आणि अधिकृतरीत्या नोंद झालेली लोकसंख्या यामध्ये फरक राहिल्याची चर्चा अनेक वर्षांपासून होत आहे.अनेक अभ्यासकांच्या मते, धर्मांतरित बौद्धांनी कागदोपत्री अनुसूचित जातीतील आपली जात नोंदविलेली नव्हती. परिणामी अधिकृत आकडेवारीत महार समाजाची वास्तविक लोकसंख्या पूर्णपणे प्रतिबिंबित झाली नसण्याची शक्यता व्यक्त केली जाते. हा दावा कितपत योग्य आहे, याचा अंतिम निर्णय भविष्यातील अधिकृत आकडेवारीच देऊ शकेल. परंतु हा मुद्दा विचार करण्यासारखा नक्कीच आहे. याच कारणामुळे आगामी जनगणना आंबेडकरी समाजासाठी अत्यंत महत्त्वाची ठरते. समाजातील प्रत्येक व्यक्तीने आपला धर्म "बौद्ध" आणि कायद्यानुसार लागू असलेली अनुसूचित जातीची नोंद अचूकपणे केली, तर अधिक अधिकृत लोकसंख्या चित्र अधिक स्पष्ट होऊ शकते. यामुळे भविष्यातील धोरणात्मक चर्चांमध्ये समाजाची बाजू अधिक प्रभावीपणे मांडता येईल.याच संदर्भात काही विचारवंतांनी "धर्म बौद्ध आणि जात महार" अशी नोंद करण्याचा आग्रह धरला आहे. त्यामागे बौद्ध ओळख दृढ करण्याचा हेतू आहे. दुसरीकडे काही अभ्यासक आणि सामाजिक कार्यकर्ते असे म्हणतात की, विद्यमान घटनात्मक आणि कायदेशीर व्यवस्थेनुसार धर्म बौद्ध नमूद करताना अनुसूचित जातीतील मूळ जातही नोंदविणे आवश्यक आहे. अन्यथा अधिकृत आकडेवारीत समाजाची वास्तविक स्थिती प्रतिबिंबित होणार नाही. या दोन्ही मतांमागे सामाजिक आणि वैचारिक कारणे आहेत. त्यामुळे या विषयावर भावनिक प्रतिक्रिया देण्याऐवजी तथ्याधारित चर्चा होणे आवश्यक आहे. आंबेडकरी चळवळीचा इतिहास पाहिला तर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी नेहमीच आकडेवारी, अभ्यास आणि कायदेशीर पुरावे यांना महत्त्व दिले. त्यांनी सामाजिक प्रश्नांकडे केवळ भावनिक नव्हे तर वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून पाहण्याचा आग्रह धरला. त्यामुळे उपवर्गीकरणाच्या प्रश्नावरही समाजाने केवळ घोषणांवर न राहता उपलब्ध आकडेवारी, न्यायालयीन निर्णय, घटनात्मक तरतुदी आणि भविष्यातील परिणाम यांचा सखोल अभ्यास केला पाहिजे. आजची गरज संघर्ष आणि रणनीती या दोन्हींची आहे. उपवर्गीकरणाला विरोध करायचा असेल, तर तो घटनात्मक आणि लोकशाही मार्गाने करावा लागेल. परंतु त्याचवेळी जर परिस्थिती बदलली, तर समाजाच्या हिताचे संरक्षण करण्यासाठी आवश्यक पर्यायी तयारीही ठेवावी लागेल. जनगणनेत अचूक माहिती नोंदविणे हा त्यातील सर्वात महत्त्वाचा भाग आहे.शेवटी एवढेच म्हणावे लागेल की, उपवर्गीकरणाचा प्रश्न हा केवळ आरक्षणाचा प्रश्न नाही. तो सामाजिक न्याय, प्रतिनिधित्व, विकास आणि भविष्यातील पिढ्यांच्या संधींशी संबंधित आहे. त्यामुळे मतभेद असू शकतात, वादविवादही होऊ शकतात; परंतु जनगणनेत अचूक नोंदणी करण्याच्या प्रश्नावर समाजात एकमत असणे आवश्यक आहे. कारण आकडेवारीत दिसणारी लोकसंख्याच उद्याच्या धोरणांमध्ये समाजाचे स्थान निश्चित करणार आहे. म्हणूनच आगामी जनगणना ही प्रत्येक बौद्ध, प्रत्येक आंबेडकरी आणि प्रत्येक जागरूक नागरिकासाठी ऐतिहासिक जबाबदारी आहे. ●●

माझ्या भूमिकेबाबतचा गैरसमज दूर करणे आवश्यक

बौद्धांची जनगणना

जनगणनेत जात लिहू नका, अशी माझी कधीही भूमिका नव्हती. माझ्या विचारांचा गैरसमज किंवा चुकीचा अर्थ लावल्यामुळे काही जण असा प्रचार करीत आहेत की, 'अनिल वैद्य यांनी आपली पूर्वीची भूमिका बदलली आहे.' हे वस्तुस्थितीला धरून नाही. याबाबतचा खुलासा मी यापूर्वी बहुजन सौरभ आणि इतर माध्यमांतून अनेक वेळा केलेला आहे. मी सुरुवातीपासूनच धर्मांतरित बौद्धांना 'महार' न लिहिता आरक्षणाचे सर्व घटनात्मक अधिकार मिळावेत, या भूमिकेचा समर्थक राहिलो आहे. परंतु सध्याच्या कायदेशीर व्यवस्थेत अनुसूचित जातींच्या यादीत 'महार' ही नोंद आहे; 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' असा स्वतंत्र प्रवर्ग नाही. त्यामुळे व्यवहारात आणि कायदेशीर प्रक्रियेत अनेक ठिकाणी महार ही नोंद करावी लागते, ही वस्तुस्थिती आहे. माझी भूमिका अशी होती आणि आजही आहे की, 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' हा स्वतंत्र प्रवर्ग संविधानअनुसूचित जाती आदेश 1950 मधील अनुसूचित जातींच्या यादीत समाविष्ट व्हावा. यासाठी मी पुस्तके लिहिली, लेख लिहिले, निवेदने दिली आणि जनआंदोलनेही केली. जनगणनेत किंवा केंद्र सरकारच्या सवलती, शैक्षणिक प्रवेश, नोकऱ्या अथवा इतर घटनात्मक हक्कांच्या बाबतीत अनुसूचित जातीची नोंद करू नका, असे मी कधीही सांगितलेले नाही. धर्मांतरानंतर व्यक्तीची जात महार राहत नाही, हे सुर्यप्रकाशाइतके स्पष्ट सत्य आहे. तथापि, अनुसूचित जातींच्या यादीत केवळ जातींचाच नव्हे तर जातींचे वर्ग, समूह किंवा समुदाय यांचाही समावेश होऊ शकतो. 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' हा पूर्वाश्रमीच्या महार समाजाचा समूह आहे. त्यामुळे त्याचा स्वतंत्रपणे अनुसूचित जातींच्या यादीत समावेश होणे पूर्णपणे शक्य आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्थापन केलेल्या पीपल्स एज्युकेशन सोसायटीच्या घटनेत 'Buddhist Converts from Scheduled Castes' हा प्रवर्ग स्पष्टपणे नमूद करण्यात आलेला आहे. या प्रवर्गासाठी विशेष सवलतींची तरतूदही करण्यात आलेली आहे. आम्ही 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' ही संज्ञा त्याच ऐतिहासिक परंपरेतून स्वीकारलेली आहे. त्यामुळे ही काही नवीन किंवा मनमानी कल्पना नसून तिची आंबेडकरी परंपरेत मुळे आहेत. आमची भूमिका अशी होती की महाराष्ट्राच्या अनुसूचित जातींच्या यादीतील अनुक्रमांक 60 वर 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' हा स्वतंत्र प्रवर्ग समाविष्ट करण्यात यावा. या संदर्भात सामाजिक न्याय विभागाकडे प्रस्ताव पाठविण्यात आला होता. तत्कालीन बारटी चे संचालक मा. गजभिये साहेब यांच्या काळात याबाबतचा अहवाल शासनाकडे पाठविण्यात आल्याची माहिती आहे. मात्र तो अहवाल पुढे कधीही सार्वजनिक झाला नाही. या मागणीसाठी मी एकटाच प्रयत्न केलेला नाही. पुणे येथील संरक्षण खात्यातील अधिकारी-कर्मचारी संघटनेचे नेते जितेंद्र गायकवाड, समता सैनिक दलाचे संघटक प्रदीप गायकवाड, प्राध्यापक संजय अभ्यंकर आणि इतर अनेक कार्यकर्त्यांनी सातत्याने प्रयत्न केले आहेत. या सर्वांच्या योगदानाचा उल्लेख होणे आवश्यक आहे.अ महाराष्ट्राच्या अनुसूचित जातींच्या यादीत 'रविदाशी' हा प्रवर्ग 2007 मध्ये समाविष्ट करण्यात आला. रविदाशी ही जात नसून एक धार्मिक-सामाजिक समूह आहे. पंजाबमधील आदधर्म, रामदासी आणि रविदाशी हेही स्वतंत्र समूह म्हणून अनुसूचित जातींच्या यादीत समाविष्ट आहेत. संविधानाच्या कलम 366(24) नुसार एखादी जात, तिचा वर्ग किंवा समूह यांचा अनुसूचित जातींमध्ये समावेश होऊ शकतो. संविधानाच्या कलम 341 नुसार असा समावेश करण्याचा अधिकार संसदेला आहे. त्यामुळे 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' या प्रवर्गाचा समावेश करणे घटनाबाह्य किंवा अशक्य नव्हते. मी 2012 मध्ये 'धर्मांतरित बौद्धांच्या आरक्षणाचा गंभीर प्रश्न' हे पुस्तक लिहिले. त्याची चौथी आवृत्ती 2023 मध्ये प्रकाशित झाली. त्यामध्ये 1990 मध्ये संसदेत झालेल्या चर्चांचे संदर्भ दिले आहेत. त्या चर्चेत तत्कालीन विरोधी पक्षनेते पी. शिवशंकर यांनी अनुसूचित जातींच्या यादीत आवश्यक बदल करण्याची मागणी केली होती. दुर्दैवाने ती मागणी मान्य झाली नाही. 1 ऑगस्ट 2024 रोजी सर्वोच्च न्यायालयाने अनुसूचित जातींच्या उपवर्गीकरणाबाबत ऐतिहासिक निर्णय दिला. त्यानंतर महाराष्ट्रात उपवर्गीकरण समितीची स्थापना झाली. उपवर्गीकरण म्हणजे विविध घटकांना त्यांच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणात आरक्षणाचा लाभ देण्याची प्रक्रिया. अशा परिस्थितीत बौद्ध, चर्मकार, मातंग आणि इतर घटकांना स्वतंत्र वाटे निश्चित होऊ शकतात. त्यामुळे लोकसंख्या हा भविष्यातील आरक्षण धोरणातील महत्त्वाचा निकष ठरणार आहे. याच पार्श्वभूमीवर आगामी जनगणना अत्यंत महत्त्वाची ठरते. आजच्या कायदेशीर परिस्थितीत कोणताही तात्काळ बदल होण्याची शक्यता नाही. त्यामुळे धर्म 'बौद्ध' आणि अनुसूचित जातीतील कायदेशीर नोंद योग्य प्रकारे होणे आवश्यक आहे. कारण लोकसंख्या कमी नोंदविली गेल्यास भविष्यातील आरक्षण वाटपावर त्याचा परिणाम होऊ शकतो. आज अस्तित्वात असलेल्या संविधान (अनुसूचित जाती) आदेश, 1950 तसेच इतर लागू कायद्यांनुसार धर्म बौद्ध आणि जात महार अशी नोंद करणे कायदेशीर आहे. कायद्याचे पालन करणे हे प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे. समोर असलेल्या परिस्थितीकडे वास्तववादी दृष्टीने पाहणे हीच जबाबदार भूमिका आहे. पुन्हा एकदा स्पष्ट करतो की, आम्ही कधीही 'महार लिहा' हीच अंतिम भूमिका मांडलेली नव्हती. उलट धर्मांतरानंतर महार राहिलो नाही, म्हणून बदललेल्या ओळखीने आरक्षण मिळावे, यासाठी अनुसूचित जातींच्या यादीत आवश्यक सुधारणा व्हावी, अशी आमची मागणी होती आणि आजही आहे. त्यासाठी संसदेने कायद्यात बदल करून 'बौद्ध अनुसूचित जातीतून धर्मांतरित' हा प्रवर्ग स्वतंत्रपणे मान्य करावा, ही आमची रास्त भूमिका आहे. परंतु जोपर्यंत असा कायदेशीर बदल होत नाही, तोपर्यंत विद्यमान कायद्याच्या चौकटीत समाजाचे घटनात्मक अधिकार सुरक्षित राहणे आवश्यक आहे. उपवर्गीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर आणि लोकसंख्येच्या निकषाचा विचार करता बौद्ध समाजाची संख्या कमी नोंदविली जाऊ नये, ही काळाची गरज आहे. म्हणूनच समाजहिताच्या दृष्टीने आम्ही आज या विषयावर लेखन आणि जनजागृती करीत आहोत. आजही बौद्ध समाज मोठ्या प्रमाणात सामाजिक, शैक्षणिक आणि आर्थिक मागासलेपणाला सामोरा जात आहे. त्यामुळे आरक्षणाची आवश्यकता संपलेली नाही. समाजाच्या प्रगतीसाठी, शिक्षणासाठी, नोकऱ्यांमधील प्रतिनिधित्वासाठी आणि घटनात्मक हक्कांच्या संरक्षणासाठी आरक्षण अत्यावश्यक आहे. या भूमिकेवर मी पूर्वीही ठाम होतो, आजही ठाम आहे आणि पुढेही राहणार आहे. उपवर्गीकरण होऊ नये यासाठी आंदोलनात सक्रिय सहभागी असून केवळ लेखन करत नसून रस्त्यावरच्या आंदोलनातही सक्रिय आहे. परंतु जर झालेच तर लोकसंख्येचा आधार महत्त्वाचा ठरत असल्याने प्लान बी तयार पाहिजे म्हणून आपली लोकसंख्या दाखवणे गरजेचे आहे. अस्तित्वात असलेल्या कायद्यानुसार जनगणनेत नोंद करणे काही कमीपणाचे नाही. या देशात कायद्याचे राज्य Rule of the law ही संकल्पना आहे. त्याचे पालन करणे गरजेचे आहे. कायद्यात सुधारणा करून घ्यावी आणि सुधारित कायद्या नुसार पुढील नोंद करता येईल पण जोपर्यंत कायद्यात बदल होत नाही तोपर्यंत आहे त्या कायद्याचे पालन केले पाहिजे●●

अनिल वैद्य
माजी न्यायाधिश
मो. 9657758555

लोकशाहीसाठी भयावह आणि चिंताजनक निर्णय!

पीपल्स यूनियन फॉर सिव्हील लिबर्टीज, असोसिएशन फॉर डेमॉक्रॅटिक रिफॉर्म्स, भारत जोडो अभियानाचे नेते योगेंद्र यादव, खासदार महुआ मोइत्रा यांच्यासह अनेकांनी 'मतदार याद्यांचे विशेष सखोल पुनरावलोकन' (एस आय आर) विरूद्ध मा. सर्वोच्च न्यायालयात आव्हान दिले होते. त्यावर सरन्यायाधीश सूर्यकांत व न्यायमूर्ती जॉयमाल्य बागची यांच्या खंडपीठाने एस आय आर ला वैध ठरवले आहे. मला असे वाटते की, देशातील कोट्यावधी नागरिकांना संविधानिक आणि मौलिक मताधिकारापासून वंचित ठेवण्याच्या एस आय आर च्या प्रक्रीयेला सर्वोच्च न्यायालयाने वैध करार दिला आहे. म्हणजेच निवडणूक आयोगाला मनमानी करण्याची मूभा दिली आहे. म्हणजेच आता 'तो' पक्ष ठरवेन, कोणाची मते घ्यायची आता 'तो' पक्ष ठरवेन की, त्यांना कोणी मत द्यायचे आणि कोणी नाही. नागरिकांचा संविधानिक मौलिक मताधिकार छिनून घेऊन, तो आता 'त्या' पक्षाच्या मर्जीवर, नेत्यांच्या मर्जीवर अवलंबून असेल. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने निवडणूक आयोगाला पुनरावलोकनाचा आधिकार असल्याचे, मूक्त, निष्पक्ष व विश्वासार्ह निवडणूकीसाठी शुद्ध मतदार यादी अनिवार्य असल्याचे मत नोंदवले आहे. त्यासाठी त्यांनी भारतीय संविधानातील अनुच्छेद 324 आणि लोकप्रतिनिधीत्व कायदा, 1951 कलम 21(3) अन्वये निवडणूक आयोगाला एस आय आर चा आधिकार असल्याचेही स्पष्ट केले आहे. एस आय आर अंतर्गत मतदार यादीतून नावे वगळणे किंवा समाविष्ट करणे, हे आयोगाचे कायदेशीर आधिकार असल्याचेही त्यांनी म्हटले आहे. ही प्रक्रीया संविधानाचे उल्लंघन ठरत नाही, तर मतदार यादीतील अचूकता व विश्वासार्हता राखण्यासाठी हे योग्य आहे, असेही म्हटले आहे. त्यामुळे नुकत्याच पार पडलेल्या तामिळनाडू, केरळ, प. बंगाल, बिहार ई. राज्यातून राबवलेल्या एस आय आर प्रक्रीयेद्वारे मताधिकारापासून वंचित ठेवलेल्यांना आता अवैध ठरवले जाणार नाही. तर त्यांना मताधिकारापासून वंचित ठेवून योग्यच केले, यावर शिक्कामोर्तब केले आहे. त्यामूळे येथून पुढे होऊ घातलेल्या विविध राज्यातील निवडणूकांमधेही असेच सुरू राहणार, यात तिळमात्र शंका नाही. एखाद्याचे नाव मतदार यादीतून वगळले म्हणजे त्याचे नागरिकत्वं रद्द होते, असा त्याचा अर्थ होत नाही, असेही मा. सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले आहे. यासोबतच मतदाराची ओळख पटविण्यासाठी आधार कार्डचा मर्यादित वापर करता येईल. परंतू, आधार कार्ड हा नागरिकत्वाचा किंवा अधिवासाचा कायदेशीर पुरावा मानला जाऊ शकत नाही, असे म्हणत मा. सरन्यायाधीशांनी सर्व याचिका फेटाळून लावल्या आहेत. मला असे वाटते की, मा. सर्वोच्च न्यायालयाने निर्णय देताना फक्त कायदेशीर प्रक्रीयेवरच जास्त लक्ष केंद्रित केले. जसे की, एस आय आर चूक कि बरोबर? योग्य की अयोग्य? मतदार पुनरावलोकन व्हावे की होऊ नये? ही प्रक्रीया घटनात्मक आहे की नाही? वैधानिक आधिकाराचे उल्लंघन करते की नाही? परंतू जमीनी स्तरावरील वस्तुस्थिती, प्रत्यक्षातील त्या त्या राज्यांची वर्तमान स्थिती, मतदार याद्या बघता, खरेच सखोल मतदार पुनरावलोकनाची गरज होती/ आहे काय? असेल तर, त्या त्या राज्यांच्या निवडणूक आयोगांनी आपापले अहवाल केंद्रीय निवडणूक आयोगाकडे पाठवले होते काय? आणि जर नसतील, तर मग केंद्रीय निवडणूक आयोग डायरेक्ट एस आय आर ची प्रक्रीया का म्हणून राबवत आहे? ती कशाच्या आधारे राबवत आहे? की कोणाच्या सांगण्यावरून? की कोणत्या संशयावरून? हे मा. न्यायालयाकडून अनुत्तरीत राहीले आहे. खरेच एस आय आर प्रक्रीयेची गरज देशातील संपूर्ण राज्यांना आहे काय? की फक्त ज्या राज्यांच्या सिमा इतर देशांच्या जवळ आहेत, तेथेच गरजेचे आहे? याचाही विचार यावेळी झालेला दिसत नाही. तर मग हे सगळं कशासाठी सुरू आहे? कोणासाठी सुरू आहे? मतदार वगळण्यासाठी? की यादीत समाविष्ट करण्यासाठी? बोगस मतदार ओळखण्यासाठी की याआडून विशिष्ट पक्षाला फायदा करून देण्यासाठी? मग त्यासाठी कोणत्या मतदार संघातील किती मतदार आकडे - संख्या वगळायची? याची आकडेवारी मनात ठेवून जर आयोग एस आय आर प्रक्रीया पूर्ण करत असेल, तर हा देशासोबत मोठा धोका आहे. लोकशाही सोबत मोठा धोका आहे. आणि एका विशिष्ट पक्षाच्या हितासाठीच ही सर्व प्रक्रिया राबवली जात आहे, म्हणून जनतेच्या मनात एस आय आर खदखदत आहे. एस आय आर ला धरून जनतेच्या मनात असलेले असंख्य प्रश्न, विचार आणि मुद्द्यांना सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाने बगल दिली आहे. एस आय आर प्रकरणात निवडणूक आयोग सरकारच्या इशाऱ्यावर उठाबशा घालतेय काय? याकडेही दूर्लक्ष केले गेले, असे लोकांना वाटत आहे. हा एक संविधानिक स्वायत्त निवडणूक आयोग आहे, त्याचा उद्देश, दृष्टी ही पारदर्शक, निखळ सत्य, देशहिताची, जास्तीत जास्त मतदारांना मतांचा आधिकार देण्याची असली पाहीजे, लोकशाही वाचवणारी असली पाहीजे. न की मतदार वगळण्याला झुकते माप देणारी. न की एखाद्या विशिष्ट पक्षाचे हित जपणारी. न की मतांची संख्या विशिष्ट पक्षाच्या फायद्यासाठी बनवणारी, याकडेही या निर्णयाने डोळेझाक केलेली दिसत आहे. तसेच यापूर्वी मतदारांची नावे यादीतून वगळली गेली असतील तर ती केवळ शासकीय आणि प्रशासकीय हलगर्जीपणामुळेच! रेकॉर्ड सुस्थितीत ठेवण्याचे काम हे त्यांचेच आहे. यावर मा. न्यायालयाने लक्ष केंद्रित करायला हवे होते. मतदारांचे नाव 2002 च्या यादीत असेल आणि ते जर नंतर सापडत नसेल, तर त्यास प्रशासनाला दोषी ठरवले पाहीजे. न की मतदारांना. मतदारांना त्यांच्या मौलिक आणि संविधानिक मताधिकारापासून वंचित ठेवणे, हा देशद्रोह नाही काय? मग असा देशद्रोह आयोग करत नाही काय? कोणीही भारतीय नागरिक मतांच्या आधिकारापासून वंचित असता कामा नये, असे ही मा. न्यायालय आयोगाला ठणकावून सांगू शकले असते. परंतू याकडेही दूर्लक्ष झाल्याचे दिसून येते. आज संविधानिक घटनात्मक संस्थांची काय अवस्था झाली आहे, कशी वाताहात लागली आहे, हे नागरिक उघड्या डोळ्यांनी बघत आहेत. म्हणून एका विशिष्ट पक्षाची लोकसभेत आणि विधानसभेत ताकद वाढवण्यासाठीच जर या एस आय आर ची प्रक्रीया देशात राबवली जात असेल तर लोकशाही संपुष्टात येईल. नागरिकांचे मतांचे आधिकार संपुष्टात येतील. मताधिकार वाले नागरिक आणि मताचा आधिकार नसलेले नागरिक असा भेद निर्माण होऊन मताचा आधिकार असलेल्या नागरिकांवर 'आईचे प्रेम' आणि मतदार नसलेल्या नागरिकांवर 'दाईचे प्रेम' दिसू लागेल. पक्ष ठरवणार कोणाचे मत घ्यायचे आणि कोणाचे नाही, ही संकल्पना कृती असंविधानिक आहे. तसेच मताधिकारापासून वंचित ठेवलेल्यांना विविध शासकीय योजनांचा लाभ, फायदे, आरक्षण, शिक्षण, नोकऱ्या, आरोग्य ई. पासून बेदखल केल्या जाईल, यात मात्र शंका नाही. ज्यांचे देशावर आणि येथील नागरिकांवर प्रेम नाही, जे देशातील संपत्ती मूठभरांना वाटत फिरत आहेत, खाजगीकरण करत आहेत, व बाकी नागरिकांवर घोर अन्याय अत्याचार करीत आहेत, धर्मद्वेष, जातीभेद वाढीस लावत आहेत, अंधश्रद्धा, अंधभक्ती वाढीस लावीत आहेत, त्यांना मतांचा आधिकार बहाल करत असतील आणि विवेकी नागरिकांना दूर सारणार असतील तर हा देश निश्चितच सर्वांगीणदृष्ट्या हसातळाला जाणार आहे. म्हणून या पार्श्वभूमीवर मला असे वाटते की, हा निर्णय लोकशाहीसाठी भयावह आणि चिंताजनक आहे.●●

अॅड. सुभाष सावंगीकर
मो. 9325209492

बहुजन मानस

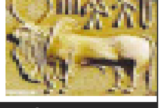

नागेश चौधरी (बहुजन विचारवंत)
९९७०८७३५६०

मित्रांनो शत्रू म्हणून उभे करण्याचे इंगित भारतीय इतिहास हा आर्यविरूद्ध बहुजन असा शत्रुत्वाचा प्रवास आहे. आर्यांनी इथल्या बहुजनांना कधीच बंधु-भावाची वागणूक दिली नाही. ते इतिहासकाळात हिंसक पद्धतीने शत्रुत्व करीत नंतर त्यांनी ते विभागून केले. तर आता त्यांचे शत्रुत्व उघडपणे व सर्वांविरूद्ध केले, किंबहुना आमच्यात फूट पाडून आपसात भांडत ठेवले. आम्ही एके काळच्या प्रमुख शत्रुविरूद्ध उभे राहू नये म्हणून त्यांनी आमची बुद्धी मारली. आमचे शिक्षण हिसकावले. आम्ही खरा शत्रू पाहू नये यासाठी भेदांच्या उतरंडी व भिंती उभ्या केल्या. खरा शत्रू मूठभर आहे. म्हणून तो आमच्या जागृतीला घाबरतो. मंडल आयोगाबाबत तो आमच्याशी सरळ युद्ध करत नाही तर अपप्रचार करतो व स्वतःला जाळून घेण्याचे नाटक वठवतो.

इस्लाम-आर्य शत्रूच :- इस्लामचे आजच्या, स्वरूपातले शत्रुत्व हे अगदी अलीकडचे आहे. स्पष्टच बोलायचे झाले तर महात्मा फुल्यांनी खऱ्या शत्रुची जाण द्यायला सुरूवात केली १८६०-७० च्या नंतर. तेव्हापासून त्यांनी मूळ शत्रू जागा होऊ नये म्हणून मुस्लिम द्वेषाचे व शत्रुत्वाचे खूळ निर्माण केले. १९८२ ला मुंबईत मुस्लिमविरोधी भयंकर दंगल झाली. तेव्हापासून त्यांनी बहुजनांच्या जागृतीविरूद्ध खऱ्या शत्रुची ओळख पटू नये म्हणून हिंदुत्वाचाही पुकारा केला. म्हणून आजच्या स्वरूपातले हिंदुत्व आणि मुस्लिम द्वेष फार तर शंभर वर्षापूर्वीपासूनचे आहे. १८५७ च्या इंग्रजाविरूद्धच्या बंडात ब्राह्मण मुस्लिम एकत्र होते. सावरकरांनी त्याची स्वातंत्र्ययुद्ध म्हणून प्रशंसा केली होती. म्हणून मुस्लिम विरोधी धुके बाजूला सारून शत्रू कोण हे ओळखण्यासाठी बहुजनांना इतिहासात जाण्याशिवाय गत्यंतर नाही. बहुजनांनी

बहुजनांनी 'स्व' राष्ट्रासाठी आक्रमक व्हावे ?

म्हणून आज सारासार विवेकी व्हायला पाहिजे. आर्यांच्या बुद्धिहीन आक्रमकतेचे बळी न होता, या देशातील मानवता कुणी नष्ट केली नी आजही मानवता नष्ट करण्याचे, तिला गुलाम ठेवण्याचे षड्यंत्र कोण रचत आहेत हे समजून घ्यायला पाहिजे. धर्मसंसदेच्या नावाखाली पुन्हा पेशवाई आणणे, पुन्हा शंबुकाचे - खून करणे, पुन्हा इथल्या मूळरहिवासीयांना निरक्षर करणे, शाळाबंद करणे ही षड्यंत्रे ते रचत आहेत. म्हणून शत्रुची नीट ओळख पटणे हे अगत्याचे आहे. त्याशिवाय इथल्या -बहुजनांना समान नागरिक म्हणून, मानव म्हणून जगता येणार नाही. आज थोडेफार शिक्षण सुरू झाले. मनुच्या काळात त्यांनी तुमचे शिक्षण बंद केले. मुस्लिमांनी बंद केले नाही. इतिहास काळात बहुजनांचे ज्यांनी काहीच नुकसान केले नाही, उलट ज्यांनी अस्पृश्यता, वर्णवाद यांना खिळखिळे करण्यासाठी बंधुभावावर आधारित इस्लाम धर्माचा विचार दिला, जो विचार अस्पृश्यता, शूद्रत्व जाणत नाही, पसरवत नाही तो बहुजनांच्या दृष्टीने शत्रू विचार वा शत्रू धर्म कसा होऊ शकतो? आज मुस्लिमांना शत्रू म्हणून उभे करण्यासाठी ते सांगतात. क्रिकेटच्या खेळाच्या वेळी पाकिस्तान जिंदाबाद म्हणतात, फटाके फोडतात. इ. प्रकार सांगतात. वास्तविक मुस्लिम हे काहीच करत नाहीत. उलट यांचे हस्तक असे नारे लावतात. फटाके फोडून पळून जातात. हे दाखवण्यासाठी व भोळया बहजनांना बनवण्यासाठी किती बहजनांनी प्रत्यक्षात असे नारे ऐकले, फटाके फोडतांना पाहिले? कुणावर विश्वास ठेवून तुम्ही विरोध करताहात?

तुष्टीकरण :- मुस्लिमांचे तुष्टीकरण चालू आहे हे एक त्यांचे तुणतुणे आहे. मुस्लिमांचे तुष्टीकरण म्हणजे त्यांना विशेष सवलती आहेत काय? त्यांच्या ताब्यात कारखाने, जमीन ही त्यांच्या संख्याप्रमाणापेक्षा जास्त आहे की कमी? शिक्षणात ते आघाडीवर आहेत काय? मग त्या तुष्टीकरणाने जर त्यांची कुठलीच अवस्था वरची नाही तर मग तुष्टीकरण होते म्हणणे भ्रम आहे की सत्य? आपण भ्रमाला बळी पडून विरोध करणे म्हणजे खोटयांच्या मागे लागणे नव्हे काय ? हा देश मुळात बहुजनांचा. इथे आलेल्या इतरांचे वाटे बहुजनांनी ठरवून द्यायला हवेत. पण तुम्हाला मंडल आयोगासाठी भीक मागायला लावणारे कोण आहेत? मुस्लिम की आर्य? कोण विरोध करतात मंडल आयोगाचा ? मुस्लिम की आर्य? राममंदिरासाठी तुम्हाला ते हिंदू म्हणतात नी मंडल आयोगाच्या वेळी ते तुम्हाला अपात्र ठरवतात. या वेळी या देशात ते बहुजनांविरूद्ध, म्हणजे नव्वद टक्के लोकांविरूद्ध म्हणजे या बहुसंख्य देशाविरूद्ध नाहीत काय? देश ९० टक्के लोकांचा की साडेतीन टक्के लोकांचा ? मग या देशावर आज आक्रमण कुणाचे जारी आहे? सत्तेच्या सर्व क्षेत्रांत को बसले आहेत? या सर्व प्रश्नांची सरबत्ती यासाठी की बहुजनांनी खरे आक्रमक कोण आहेत, यासाठी ९० टक्के लोकांविरूद्ध म्हणजे या बळीराष्ट्रांविरूद्ध कोण आहेत हे समजून घ्यावे. त्यांच्या आक्रमकतेचे भागीदार न होता बहुजनांनी हे वामनी आक्रमण परतवण्यासाठी, हे राष्ट्र पुन्हा बळीस्थान बनवण्यासाठी 'इडापिडा पिटाळून' लावण्यासाठी प्रति आक्रमण करण्याची गरज आहे. त्यांच्या भुलावणीत राहून आपला घात न करता सत्याच्या कसोटीवर इथल्या मानवतेचे शत्रू नी मित्र समजून घ्यायला पाहिजेत. आर्यावाद, ब्राम्हणवाद विरोधी सर्व धर्म व पंथ आदिवासी व इतर हे सर्व बळीराष्ट्राचे सहोदर होऊ शकतात. ऐतिहासिक अपमानाचा, मानवता सडवण्याचा बदला घेणे यातच बहुजन अस्मिता आहे. इतर सर्व खटपटी लटपटी दिशाहीन गटांगळ्या आहेत. ●●

मनात अहंकार आणि इतरांप्रति द्वेष नसावा

माणूस जन्माला येतो आणि एक दिवस मृत्यूला सामोरा जातो, हे जगातील सर्वांना माहीत आहे. जीवनाचे हे अंतिम सत्य समजूनही अनेकजण शिक्षण, पद, सत्ता किंवा संपत्तीच्या जोरावर अहंकार बाळगतात. प्रत्यक्षात माणूस कितीही मोठ्या पदावर पोहोचला तरी त्याने नम्रता, समता आणि मानवतेची मूल्ये जपली पाहिजेत.बी.ए., बी.एस्सी., इंजिनिअर, डॉक्टर, वकील, न्यायाधीश, जिल्हाधिकारी, मुख्यमंत्री, पंतप्रधान किंवा राष्ट्रपती असो, कोणालाही इतरांचा अपमान करण्याचा अधिकार नाही. मनात द्वेष, जातीयता, धार्मिक भेदभाव किंवा श्रेष्ठत्वाची भावना ठेवणे समाजासाठी घातक ठरते. भारतीय संविधान प्रत्येक नागरिकाला समान अधिकार देते. त्याचबरोबर मूलभूत कर्तव्यांची जाणीवही करून देते. लोकशाही व्यवस्थेमध्ये शासन, प्रशासन, न्यायव्यवस्था आणि पत्रकारिता हे चार महत्त्वाचे स्तंभ मानले जातात. या सर्व यंत्रणा सामान्य जनतेच्या हितासाठी आणि न्यायासाठी कार्य कराव्यात अशी अपेक्षा असते. लोकांच्या मतांवर सरकार निवडून येते, त्यामुळे लोकांच्या मूलभूत समस्या सोडविण्याची जबाबदारी शासनाची असते. वीज, पाणी, शिक्षण, आरोग्य, रोजगार, पर्यावरण संरक्षण आणि भ्रष्टाचारमुक्त प्रशासन या प्रश्नांवर प्रभावी उपाययोजना होणे आवश्यक आहे. मात्र जेव्हा सत्ताधारी किंवा जबाबदार पदांवरील व्यक्ती अहंकाराच्या आहारी जातात, तेव्हा समाजात अन्याय वाढू लागतो. अहंकार, स्वार्थ, जातीयता आणि कटुता या भावना माणसाला माणसापासून दूर नेतात. त्यातून भ्रष्टाचाराला खतपाणी मिळते. भ्रष्टाचार वाढला की समानतेची भावना नष्ट होते आणि समाजात उच्च-नीचतेचे वातावरण निर्माण होते. अशा परिस्थितीत कायद्याचा आदर कमी होतो आणि सामान्य नागरिकांचा न्यायव्यवस्थेवरील विश्वास डळमळीत होतो. आज देशातील बेरोजगारी हा अत्यंत गंभीर प्रश्न बनला आहे. लाखो तरुण उच्च शिक्षण घेऊनही नोकरीच्या प्रतीक्षेत आहेत. अनेक स्पर्धा परीक्षा वेळेवर होत नाहीत, भरती प्रक्रिया रखडते आणि युवकांमध्ये नैराश्य निर्माण होते. अशा परिस्थितीत तरुणांच्या वेदना समजून घेण्याऐवजी त्यांची खिल्ली उडवली गेली, तर त्याचा परिणाम समाजावर होतो. युवकांना सन्मानाची वागणूक मिळणे ही लोकशाहीची मूलभूत अपेक्षा आहे. अलीकडील काळात बेरोजगार तरुणांबाबत वापरण्यात आलेल्या काही वादग्रस्त शब्दांमुळे युवकांमध्ये संतापाची भावना निर्माण झाली. अनेक तरुणांना वाटले की त्यांच्या संघर्षाची, शिक्षणाची आणि स्वप्नांची अवहेलना केली जात आहे. या भावनेतून सामाजिक माध्यमांवर मोठी चळवळ उभी राहिली. हजारो युवकांनी एकत्र येऊन आपली नाराजी व्यक्त केली. यामध्ये पत्रकार अभिजित दिपके यांचे नाव विशेष चर्चेत आले. त्यांनी युवकांच्या भावना मांडण्याचा प्रयत्न केला आणि त्यामुळे अनेक बेरोजगार तरुण त्यांच्या भोवती एकत्र आले. या घटनेने एक गोष्ट स्पष्ट झाली की, शब्दांची ताकद प्रचंड असते. शब्द माणसाला प्रेरणा देऊ शकतात, तर तेच शब्द जखमही करू शकतात. त्यामुळे सार्वजनिक जीवनात काम करणाऱ्या व्यक्तींनी अत्यंत जबाबदारीने वक्तव्य केले पाहिजे. विशेषतः न्यायव्यवस्था, प्रशासन आणि राजकारणातील व्यक्तींकडून संयम आणि संवेदनशीलता अपेक्षित असते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी ‘शिका, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा’ हा संदेश दिला होता. शिक्षणामुळे माणसाला आपल्या अधिकारांची जाणीव होते. अन्यायाविरुद्ध आवाज उठविण्याची ताकद मिळते. आजची तरुण पिढीही शिक्षण आणि संविधानिक मूल्यांच्या आधारे आपल्या प्रश्नांसाठी संघटित होताना दिसत आहे. रोजगार, शिक्षण आणि सामाजिक न्यायासाठी होणारा हा संघर्ष लोकशाहीच्या चौकटीत राहून झाला तर तो समाजाच्या प्रगतीसाठी सकारात्मक ठरू शकतो. लोकशाहीमध्ये कोणतीही व्यक्ती सर्वश्रेष्ठ नसते. संविधान हेच सर्वोच्च असते. त्यामुळे प्रत्येक नागरिक, अधिकारी आणि लोकप्रतिनिधी यांनी संविधानातील समानता, स्वातंत्र्य आणि बंधुता या मूल्यांचे पालन केले पाहिजे. न्याय देणाऱ्या संस्थांनी सर्वांना समान वागणूक दिली, तर समाजात विश्वास वाढतो. अन्यथा लोकांच्या मनात असंतोष निर्माण होतो. आजची गरज आहे ती परस्परांप्रती आदराची आणि संवेदनशीलतेची. समाजातील तरुण हे देशाचे भविष्य आहेत. त्यांच्या प्रश्नांकडे दुर्लक्ष करून विकासाची कल्पना पूर्ण होऊ शकत नाही. रोजगार, शिक्षण आणि न्याय या मूलभूत अपेक्षा पूर्ण करण्यासाठी शासन आणि प्रशासनाने प्रभावी पावले उचलली पाहिजेत. त्याचबरोबर युवकांनीही संविधानिक मार्गाने आपले हक्क मिळविण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत. अहंकार आणि द्वेष या भावना समाजाला विभाजित करतात, तर समता आणि बंधुता समाजाला एकत्र आणतात. म्हणूनच प्रत्येकाने आपल्या मनातील अहंकार दूर करून इतरांप्रती आदर, प्रेम आणि सहकार्याची भावना ठेवली पाहिजे. समान न्याय, समान संधी आणि मानवी मूल्यांवर आधारित समाज निर्माण करणे हीच खरी लोकशाहीची ओळख आहे. तेव्हाच संविधानातील न्याय, स्वातंत्र्य, समता आणि बंधुता ही तत्त्वे प्रत्यक्षात साकार होतील.●●

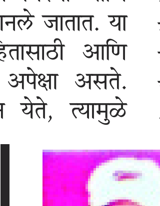

अविनाश टिपले
मो.9970917389

साहित्यिक योगीराज बागूल लेखनाचा अजिंठा कोरणारा लेखक!

मराठीतील ख्यातनाम साहित्यिक मा. योगीराज बागूल यांनी वयाची सहा दशके पूर्ण करून ३१ मे २०२६ रोजी शासकीय सेवेतून निवृत्त होत आहे. त्यानिमित्ताने त्यांच्या साहित्याचा आढावा घेणारा प्रस्तुत लेख प्रकाशित करीत आहोत- संपादक ही गोष्ट २०१७ च्या नोव्हेंबर महिन्यातील आहे. 'आठवणीतले बाबासाहेब' हे पुस्तक मी भराभर वाचले. हे पुस्तक मला खूप आवडले होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या सहवासामध्ये जी काही माणसे संपर्कात आली होती. त्या व्यक्तींच्या मुलाखतीवर आधारित हे पुस्तक होते. या पुस्तकांमध्ये दीक्षाभूमीवर धम्मदीक्षा कार्यक्रमांचे मुख्य आयोजक वामनराव गोडबोले, न्यायमूर्ती भालचंद्र वराळे, डॉ. एम. एन. निमगडे, प्रा. नरेंद्र कांबळे, यांच्यासोबतच आसाराम डोंगरे, बनस्पतीबाई दुलगज, बाळ साठे, सेवक शिवराम जाधव, मनोहर पवार या व्यक्तींनी सांगितलेल्या आठवणींचे हे पुस्तक होते. सर्व घटना बाबासाहेबांशी संबंधित आणि लेखकांची भाषाशैली ही मधासारखी गोड असल्यामुळे वाचकांना पुस्तक पूर्ण वाचण्याचा मोह होतो. वाचक झपाटल्यासारखं पूर्ण पुस्तक वाचतो. तशीच माझी अवस्था झाली होती. पुस्तक वाचल्यानंतर लेखक योगीराज बागूल यांना पुस्तक आवडल्याचे सांगावे; असे मनापासून वाटले.

लेखक योगीराज बागूल यांच्याशी माझी प्रत्यक्ष ओळख नव्हती. त्यांचे हे पहिलेच पुस्तक मी वाचले होते. त्यांच्याशी फोनवरुन संपर्क केला. त्यांना सांगितले की, “आपले ‘आठवणीतले बाबासाहेब’ हे पुस्तक मी दोन दिवसांत वाचून पूर्ण केलं. हे पुस्तक मला फार आवडले.”

योगीराज बागूल यांना खूप आनंद झाला. त्यांना माझ्याबाबतची माहिती होती. ते म्हणाले, “सर आपले पुस्तक मला पाठवा!” मी त्यांना होकार दिला. नंतर त्यांच्याशी आंबेडकरी साहित्य आणि लेखनाबद्दल बरीच चर्चा झाली. “आपण पुढे निश्चितच भेटू!” असे आम्ही एकमेकांना आश्वासन दिले. पुढे २०२१ मध्ये महाराष्ट्र शासनाच्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर चरित्र साधने प्रकाशन समितीवर माझी सदस्य सचिव म्हणून नियुक्ती झाली. विशेष महत्वाची गोष्ट म्हणजे त्या समितीचे योगीराज बागूल हे देखील सदस्य होते. मुंबईला गेल्यानंतर बागूल यांच्याशी फोनवर संपर्क करून त्यांची भेट घेतली.

समितीच्या बैठकींमध्ये अधून-मधून आमची भेट व्हायची. समितीच्या दोन उपसमितीचे ते सदस्य होते. त्या उपसमितीच्या बैठकी मुंबई येथील समितीच्या कार्यालयात व्हायच्या. त्यामुळे आमच्या वारंवार भेटी व्हायच्या. समितीच्या कामकाजाबाबत आमची नेहमी चर्चा व्हायची. विशेष म्हणजे समितीकडे ‘जनता’ चे जे अंक नव्हते ते मिळविण्याच्या संदर्भात माझी त्यांच्याशी नेहमी चर्चा व्हायची. त्यांच्याकडून काही लोकांची माहिती मिळायची. त्यानंतर त्या लोकांशी मी संपर्क करून ‘जनता’ च्या अंकांचा शोध घ्यायचा. आंबेडकर, बौद्ध धम्म , आंबेडकर चळवळ इत्यादींच्या संदर्भात मिळेल ते साहित्य गोळा करणारे एक अभ्यासक मा. रमेश शिंदे हे मुंबई येथील गोरेवाडा येथे राहतात. ते बागूल यांचे देखील चांगले मित्र होते. ऐतिहासिक आणि दुर्मिळ ग्रंथाचे संकलन करणारे रमेश शिंदे यांच्या सोबत आमच्या चर्चा व्हायच्या. वयाची ब्याण्णव वर्ष पार केलेले तरुण रमेश शिंदे लोकलने प्रवास करून समितीच्या कार्यालयात यायचे. त्यांनंतर आंबेडकर चळवळीच्या संदर्भातील दुर्मिळ साहित्य कसे आणि कुठे मिळवायचे, याबाबत चर्चा व्हायच्या. या चर्चेत अनेकदा बागूल देखील असायचे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर चरित्र साधने प्रकाशन समितीच्या कामकाजात योगीराज बागूल यांचे तसेच ज्येष्ठ साहित्यिक मा. ज. वि. पवार यांचे सुद्धा विशेष सहकार्य मिळाले, हे नमूद करताना मला आनंद वाटतो.

ऊसतोडणी करणारा बालमजूर मा. योगीराज बागूल यांचा जन्म १ जून १९६६ रोजी औरंगाबाद जिल्ह्यातील वैजापूर तालुक्यातील खंडाळा गावात एका गरीब शेतमजूर कुटुंबात झाला. त्यांचे बालपण ऊसतोडणी करणाऱ्या मजूरांच्या ‘आड्डा’ (निवाऱ्याचे ठिकाण) वर गेले. आई वडिलांबरोबर ऊसतोडणी आणि लोकांच्या शेतात मजूरी करीत त्यांनी विद्यालयीन शिक्षण पूर्ण केले. शिक्षणाची आवड असल्यामुळे त्यांनी दहावीनंतर सरळ औरंगाबाद गाठले. तेथील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कला आणि वाणिज्य महाविद्यालयात प्रवेश घेतला. त्यानंतर ते भारत सरकारच्या राष्ट्रीय केमिकल्स अँड फर्टीलायझर लिमिटेड मध्ये १९८९ मध्ये नोकरीला लागले. आता १ जून रोजी ते तेथून उपप्रबंधक म्हणून निवृत्त होत आहेत. उत्कृष्ट साहित्य निर्मिती योगीराज बागूल यांनी ऊसतोडणी मजुरांचे जीवन प्रत्यक्ष भोगले होते. म्हणून त्यांनी ऊसतोडणी कामगारांच्या जीवनावर ‘पाचट’ हे स्वकथन लिहिले. हे स्वकथन १९९९ मध्ये ‘ग्रंथाली’ प्रकाशानंतर्फे प्रकाशित करण्यात आले. त्यांचे ‘पाचट’ हे स्वकथन विशेष गाजले. या स्वकथनाच्या पांच आवृत्त्या प्रकाशित झाल्या आहेत. स्मृतीशेष तमाशासम्राज्ञी विठाबाई भाऊ मांग नारायणगावकर यांचे चरित्र बागूल यांनी लिहिले. ‘तमाशाः विठाबाईच्या आयुष्याचा’ हा चरित्र ग्रंथ जून २००४ मध्ये प्रकाशित झाला. त्यांचे ‘सोयरिक’ काव्यसंग्रह (१९९९) आणि ‘ही वाट सुनसान कशी ?’ (२०१५) हे दोन कवितासंग्रह प्रकाशित झालेत. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जवळून दीर्घ सहवास लाभलेल्या सहकाऱ्यांच्या व त्यांच्या काही सेवकांच्या आठवणी ‘आठवणीतले बाबासाहेब’ या पुस्तकाच्या रूपात प्रकाशित केल्यात. हे पुस्तक देखील ‘ग्रंथाली प्रकाशनातर्फे ऑक्टोबर २००९ मध्ये प्रकाशित करण्यात आले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे दलितेतर सहकारी – भाग १ आणि २ हे ग्रंथ प्रकाशित झालेत. या ग्रंथाचा इंग्रजी अनुवाद(२०१६) देखील प्रकाशित झाला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पहिल्या सहचारिणी त्यागमूर्ती रमाबाई आंबेडकर यांचा चरित्र ग्रंथ ‘प्रिय रामू’ (२०१७) हा ग्रंथ प्रकाशित झाला.

डॉ. प्रदीप आगलावे
नागपूर
मो. 9881262660

‘दळण दळित्ये’ आईच्या जात्यावरील ओव्यांचे संपादन आणि संकलन करून ‘दळण दळित्ये’ हे पुस्तक प्रकाशित केले. ‘दगडी वाडा’ (२०२३), ‘धुमसता धूमकेतू’ (२०२३) हे महाकवी वामन कर्डक यांचे जीवनचरित्र प्रकाशित केले. सन्मान आणि पुरस्कार मा. योगीराज बागुल यांनी एकापाठोपाठ एक असे अनेक उत्कृष्ट ग्रंथ लिहिलेत. त्यांच्या ग्रंथास अनेक सन्मान आणि पुरस्कार मिळालेत. ‘पाचट’ या स्वकथनास, ‘भि. ग. रोहमारे ग्रामीण साहित्य पुरस्कार’ (१९९९) कोपरगाव, जिल्हा अहमदनगर, महाराष्ट्र शासनाचा १९९९ चा सालच्या उत्कृष्ट वाङमय निर्मितीचा लक्ष्मीबाई टिळक स्मृती पुरस्कार, कोकण मराठी साहित्य परिषदेचा उत्कृष्ट साहित्य निर्मितीचा ‘धनंजय किर उत्कृष्ट साहित्य पुरस्कार’(१९९९) आणि वंदना प्रकाशन मुंबई चा १९९९ चा ‘आशिर्वाद पुरस्कार’ मिळाला. ‘तमाशाः विठाबाईच्या आयुष्याचा’ या चरित्र ग्रंथास, डॉ. प्रमोद बन वैद्यकीय प्रतिष्ठान पुरस्कार, नांदेड (२००५), आपटे वाचन मंदिर पुरस्कार इचलकरंजी कोल्हापूर (२००५), महाराष्ट्र शासनाचा उत्कृष्ट वाङमय निर्मितीचा ‘धनंजय किर पुरस्कार’ (२००५), कवी फंदी प्रतिष्ठान संगमनेर यांचा कवी अनंत फंदी पुरस्कार(२००५), वंदना प्रकाशनाचा आशीर्वाद पुरस्कार (२००५)आणि कोकण मराठी साहित्य परिषदेचा पद्मश्री धनंजय किर स्मृती पुरस्कार(२००८) मिळालेत. ‘आठवणीतले बाबासाहेब’ या ग्रंथास प्रा. चंद्रकुमार नलगे सार्वजनिक वाचनालय, उजळाईवाडी (कोल्हापूर) यांचा उत्कृष्ट वाङमय निर्मिती पुरस्कार(२००९), प्रज्ञा ग्रंथालय वसरणी, नांदेड यांचा ‘प्रज्ञा पुरस्कार’(२०१४) हे पुरस्कार मिळालेत. तर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि त्यांचे दलितेतर सहकारी-भाग १ व २ या ग्रंथास २०२१-२२ चा सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सर्वोत्कृष्ट ग्रंथ पुरस्कार मिळाला. महाराष्ट्र शासनाच्या कामगार मंत्रालयातर्फे दिला जाणारा गुणवंत कामगार पुरस्कार त्यांना २००४ मध्ये प्रदान करण्यात आला. एकता कल्चर अकादमी च्या ‘दया पवार स्मृती पुरस्काराचे (२०१२-२०१३) ते मानकरी ठरलेत. शैक्षणिक **पाठ्यक्रमासाठी साहित्याची निवड** ‘तमाशाः विठाबाईच्या आयुष्याचा’या चरित्राचा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबादच्या एम. ए. प्रथम-वर्ष अभ्यासक्रमात, स्वामी रामतीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ नांदेड येथील एम.ए. द्वितीय वर्षाच्या अभ्यासक्रमात, टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स मुंबई येथे या चरित्र ग्रंथाचा स्नानकोत्तर विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासक्रमात समावेश करण्यात आला. त्याचप्रमाणे या चरित्र ग्रंथाची जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट, मुंबई येथे स्नानकोत्तर विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासक्रमासाठी, पणजी विद्यापीठ,गोवा येथील स्नानकोत्तर विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासक्रमासाठी आणि ,ज्येष्ठ चित्रपट दिग्दर्शक आणि निर्माते सुभाष घई यांच्या व्हिसलिंग वुड्स इंटरनॅशनल गोरेगाव, मुंबई इनस्टिट्यूटमध्ये डिप्लोमाच्या अंतिम वर्षांच्या अभ्यासक्रमासाठी निवड करण्यात आली. ‘डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि त्यांचे दलितेतर सहकारी’ या वैचारिक ग्रंथाचा टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स मुंबईच्या एम. फील. व पी. एचडी. च्या विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासक्रमात समावेश करण्यात आला आहे. महाराष्ट्रातील विविध विद्यापीठात काही संशोधकांनी ‘पाचट’ या स्वकथनावर आणि ‘तमाशाः विठाबाईच्या आयुष्याचा’ या चरित्र ग्रंथावर एम. फील. आणि पी. एचडी.चे संशोधन कार्य केले.

लेखनाचा स्वतंत्र अजिंठा कोरला

लेखक योगीराज बागूल यांनी मराठी साहित्यात आपल्या लेखनाचा आणि लेखनशैलीचा स्वतंत्र अजिंठा कोरला. एक लेखक म्हणून बागूल यांचं मराठी साहित्य क्षेत्रात अतिशय महत्वपूर्ण योगदान आहे. महाकवी वामनदादा कर्डक यांचे ‘धुमसता धुमकेतू’ आणि स्मृतीशेष तमाशासम्राज्ञी विठाबाई भाऊ मांग नारायणगावकर यांच्यावर बागूल यांनी लिहिलेला ‘तमाशाः विठाबाईच्या आयुष्याचा’ हे दोन चरित्र ग्रंथ लिहून बागूल यांनी मराठी साहित्यात मानाचे स्थान प्राप्त केले आहे. मराठी साहित्याबरोबरच बागूल यांनी आंबेडकरी साहित्य देखील समृद्ध केले आहे. सुरुवातीच्या काळात दलित साहित्य निर्माण करणारे बाबुराव बागूल लोकांना माहित होते. आता आंबेडकरी साहित्यात ‘पाचट’ हे स्वकथन आणि ‘धुमसता धुमकेतू’ आणि ‘तमाशाः विठाबाईच्या आयुष्याचा’ या दोन चरित्र ग्रंथ लिहून योगीराज बागूल या दुसऱ्या बागूलाने आंबेडकरी साहित्य अधिक समृद्ध केल आहे. मा.योगीराज बागूल हे शासकीय सेवेतून निवृत्त होत आहेत. आता त्यांनी आपल्या उर्वरित आयुष्यात महत्वपूर्ण विषयावर लेखन करून विचारांची पेरणी करावी आणि ‘पेरणी’ प्रकाशनाने त्यांच्या विचारांची पेरणी वाचकांपर्यंत पोहचवावी; हीच मंगल कामना.●●

काही विचार, काही प्रश्न व काही दाखले
(सत्य घटनेवर आधारित)

आजकालचे विवाह सोहळे!

विवाहाची आमंत्रणपत्रिका सोशल मिडियावर पाठवणे. ज्यांना आमंत्रण द्याचे त्याच्या घरापर्यंत पोहचण्याची तसदी न घेणे. तरीही आमंत्रितांनी पैसे खर्चून, ऊन- वारा, गैरसोय सहन करत लग्नाला यायची अपेक्षा धरणे.खरं तर ही अपमान करण्याची आधुनिक पध्दत आहे. यात बेदरकारपणा आहे. दुसरी; अपमान करण्याची पद्धत म्हणजे लग्नातले स्वागत व सत्कार समारंभ! लग्नकार्यात आलेल्या काही मोजक्या लोकांचे स्टेजवरून नाव घेऊन स्वागत करण्याची पद्धत! म्हणजेच आलेल्या इतर सर्व नातेवाईक व मित्रपरिवाराचा अप्रत्यक्षपणे अपमानच केला जातो. हे म्हणे वेळात वेळ काढुन आले आणि बाकीचे येणारे काही रिकामटेकडे असतात का? प्रतिष्ठित मान्यवरांचे नाव घेऊन स्वागत करायचे म्हणजे लग्नाला पैसे खर्चून येणारे बाकीचे हॉलमधील सगळे समाजबांधव अप्रतिष्ठीत असतात का? निमंत्रणाचा स्वीकार करून वधु वरांना शुभेच्छा देण्यासाठी आलेले सर्वच समाज बांधव आणि भगिनी, आप्तेष्ट तसेच मित्रपरिवार देखील आलेले असतात, जे विवाह सोहळ्यास वेळेवर उपस्थित राहून सोहळ्याची प्रतिष्ठा वाढवितात. तेव्हा प्रारंभीच उपस्थित सर्व वऱ्हाडी मंडळींचे शाब्दिक स्वागत करून पुढील विवाह विधी नियोजित वेळेवर पार पाडण्याची काळजी घेतली पाहिजे. आपले मामा,काका,आजोबा, आत्या वै नातेवाईक व मित्र मंडळी जे गरीब आहेत ;परंतु ते तुमच्या लग्न कार्याला पहिल्यापासून व शेवटपर्यंत उपस्थिती दाखवतात ते नातेवाईक महत्त्वाचे नसतात का? खोट्या प्रतिष्ठेपायी आपण आपल्या जवळच्या व गरीब नातेवाईकांची नकळत अवहेलना करत असतो. बऱ्याचदा या नातेवाईकांना चहा- पाणी, नाश्ता, जेवणही विचारले जात नाही. तरीही 'आपलेच दात आणि आपलेच ओठ ' समजून ते हा अपमान निमुटपणे सहन करतात. ते काय मुर्ख असतात का? नवरदेव- नवरी फोटो शूटमध्ये व बहिणी, आया, भवजाया मिरवण्यामध्ये मग्न असतात. बऱ्याचदा मर्यादांचे उल्लंघन करतात. जे तुमच्या लग्नात केवळ फोटो व फेट्यासाठी येतात व तुमच्या आग्रहाला अव्हेरुन,अन्नाचा अपमान करुन, दुसरं लग्न आहे; दुसरं काम आहे असे बहाणे करुन मंडपातून पळ काढतात अशांना महत्व देणे टाळावे. आणि जे तुमच्या कार्यात पहिल्यापासून-शेवटपर्यंत हजर असतात त्यांनाच महत्व देणे गरजेचे आहे. उलट, ज्यांचा योग्य तो सन्मान राखला गेला नाही, ज्यांचा सत्कार केला नाही किंवा ज्यांचे नाव घेतले नाही अशा लोकांनी मंडपातून/कार्यालयातून भराभर बाहेर पडून आपली नाराजी व्यक्त करावी. असे केल्याने ज्याच्या घरी लग्न आहे, त्यांची मस्ती उतरण्यास मदत होईल. आपले : लग्नात अपमान सहन केलेले अनेक आमंत्रित.●●

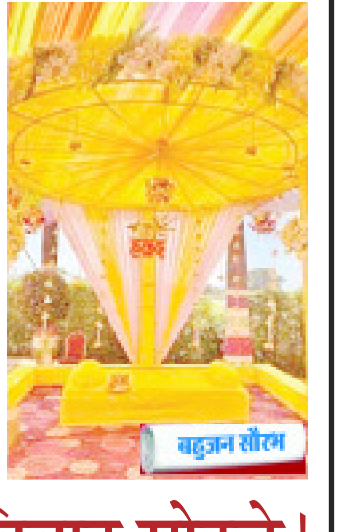

राजाराम सूर्यवंशी
मो. 9503867602

अलक्ष्य भिक्खुनी संघ

भारतीय इतिहासात पूर्वीपासून स्त्रीला दुय्यम स्थान आहे. आधुनिक काळातही या मानसिकतेचे मूळ कायमच आहे. म्हणून आज स्त्री अत्याचार आहेतच. पण आज एक विषय मला निदर्शनास आणून द्यावासा वाटला तो विषय म्हणजे भिक्खुनी संघाबद्दल. वैदिक काळात स्त्रियांना वैराग्य प्राप्तीचा अधिकार नव्हत पण बुद्धांनी खऱ्या अर्थाने स्त्रियांच्या अस्तित्वाचे मूळ पेरले. भिक्खुनी संघाची स्थापना केली हे आपणास सर्वास माहित आहे पण ज्याप्रमाणे बुद्धांच्या काळापासून भिक्खु संघाला महत्त्व प्राप्त झाले ते बुद्ध गेल्यानंतर भिक्खुनी संघाला प्राप्त झाले नाही. यामागील अनेक कारणे प्रथमतःभिक्खुनी विजया मैत्रीय यांनी समोर आणले. बऱ्याचदा जे दुःखी आहेत त्याच स्त्रियांनी संघात प्रवेश केला असाही गैरसमज आहे म्हणून किसा गौतमी, आम्रपाली, पटाचारा यांची उदाहरणे आपण सहज पाहतो. पण महाप्रजापती गौतमी, यशोधरा, भिक्खुनी खेमा यासारखी अनेक नावे दुर्लक्षितच राहतात. कदाचित चांगल्या घरातील स्त्रियांचा इतिहास समोर आला तर पुन्हा भिक्खुनी संघाला नवी ऊर्जा येईल ही भीती वाटत असेल. कदाचित हा एक संशोधनाचा विषय आहे. भिक्खुनी संघाची जननी म्हणजे ‘महाप्रजापती गौतमी’ ज्यांनी या इतिहासात पहिली स्त्री क्रांतीकारी म्हणून नाव कोरलेले आहे. शाक्य कुळातील पाचशे स्त्रियांना घेऊन त्यांनी बुद्धांच्या संघात प्रवेश केला आणि तिथून खऱ्या अर्थाने स्त्री क्रांती झाली. बुद्धांनी सुद्धा त्यांचे गुणगान करताना म्हटले आहे सर्वात बुद्धिमान भिक्खुनी महा प्रजापती गौतमी आहे. राजा बिंबिसार यांची पत्नी राणी मल्लिका .राणी असून सुद्धा ज्यांनी चार वर्ष उपासिका राहून बुद्धांचे मार्गदर्शक घेऊन विदत्त प्राप्त करून नंतर प्रवज्जा घेतली व ‘भिक्खुनी खेमा’ झाली. तथागत सारिपुत, मोगलायन यांच्या रागेत आदर्श म्हणून भिक्खुनी खेमाचा उल्लेख करतात. संघाला आदर्श उपदेश देण्यात ‘भिक्खुनी धम्मदिना’ यांचा उल्लेख आहे. त्यांचे विचार व उपदेश बुद्धांच्या तत्त्वज्ञानाशी नेहमी मिळते जुळते असायचे असं सुद्धा वर्णन आहे. तसेच वेगवेगळ्या ठिकाणी उपदेशासाठी भिक्खुनी धम्मदिना यांचे नाव अग्रेसर असायचे . ‘भद्रा कपिलानी’ ज्या भिक्खू महाकश्यम यांच्या पत्नी होत्या. जैन धर्माची ती उपासिका होती पण भिक्खुनी संघाची स्थापना झाल्यावर त्यांनी संघात प्रवेश केला.’भिक्खुनी वीरा’ यांना बुद्धांनी स्वतःच्या इंद्रियांवर सर्वात जास्त नियंत्रण करणाऱ्या भिक्खुनी मध्ये अग्रेसर आहेत असं वर्णन केलेले आहे. वाराणसी येथे ब्राह्मण कुळातील कन्या ‘भिक्खुनी सुंदर’ ज्यांचा उल्लेख ज्ञानी असा करण्यात आला तसेच अशा विद्वान भिक्खुनींमुळे संघाचा विकास होत आहे असे सुद्धा बुद्धाने म्हटले आहे. ‘सुक्का’ भिक्खुनीसारख्या मृदू, ओजस्वी, प्रखर वाणीने कित्येक उपासकांमध्ये परिवर्तन सुद्धा होताना दिसते. मोगलायन यांच्या नगरातून आलेली ‘भिक्खुनी उत्पलवण्णा’ यांनी भिक्खुनी महा प्रजापती यांच्या नेतृत्वाखाली अवघ्या चार वर्षात परिश्रमाने अभ्यास करून संघात एक उत्तम उदाहरण तयार केले. ‘भिक्खुनी संघा कंजकलिका’ जी महा प्रज्ञान होती ’शुक्रा भिक्खुनी’ मोठ्या मोठ्या धम्म परिषदांमध्ये मोलाचे धम्म मार्गदर्शन करायची. पाली साहित्यात अनेक भिक्खुनी चे नावे सापडतात त्यामध्ये भिक्खुनी स्थूलतिस्ता, कुंडल केसा यासारख्या भिक्खुनी वादविवाद पटू होत्या. ‘भिक्खुनी शुभा’ आपल्या चरित्रात पक्या होत्या.भिक्खुनी आळविका, सोमा, किसा गौतमी, विजया, उपलवन्नान, चाला, उपचाला शिशुपचाला, सेला आणि वजीरा यासारख्या आपल्या विद्वत्तेने नकारात्मकतेला आपल्यापासून सहज दूर ठेवून सकारात्मक तेचे उत्तम उदाहरण त्यांनी तयार केले होते. मेता नावाची ब्राह्मण कन्या जेव्हा भिक्खुनी झाली तेव्हा ‘मेत्तिका भिक्खुनी’ ती म्हणाली की मी परम स्वातंत्र्याचा अनुभव घेत आहे. प्रसिद्ध व्यापारी अनाथपिंडक यांच्या घरी काम करणाऱ्या दासीची मुलगी ती जेव्हा नदीवर पाणी भरायला जायची व बुद्धांचे प्रवचन ऐकून तर्क करायची व काही कालावधीनंतर ती ‘भिक्खुनी पुण्णिका’ झाली. चांडाल कन्या नावाची अस्पृश्य कन्या जी भंते आनंद यांच्यावर प्रेम करण्याच्या अट्टाहासापोटी त्यांना गुंगीचे औषध सुद्धा दिले. व शेवटी धम्माच्या मार्गावर जाऊन ‘भिक्खुनी प्रकृती’ झाली. या अशा अनेक भिक्खुनी संघात झाल्या पण बुद्ध गेल्यावर भिक्खुनी संघाचा जवळजवळ ह्रास झाला. बुद्धानंतर झालेल्या पहिल्या संगितीत भिक्खुनी संघाला बोलवण्यातही आले नाही. पण त्यानंतर सम्राट अशोकाने या संघात संघमित्रा यांच्या रूपाने नवजीवन दिले. भिक्खुनी विजया मैत्री यांनी आपल्या भिक्खुनी संघाच्या इतिहास या पुस्तक रूपात जगासमोर आणले. पण बऱ्याचदा स्त्रियांचा इतिहास का डावलला जातो? का तिला खऱ्या मानसिकतेने स्वतंत्र होऊ दिले जात नाही? का पुरुषी मानसिकता अजूनही तिच्यावर वर्चस्व गाजवते? असे अनेक प्रश्न अनुत्तरीत राहतात. याबद्दल आपला अभिप्राय नक्की कळवावा. ●●

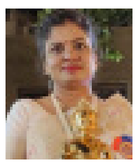

प्रीती तिरपुडे
7972119871

आठवणी

अनंतायन

ॲड. अनंत खेळकर
मो. 9370061677

बालपण देगा देवा, मुंगी साखरेचा रवा किंवा रम्य ते बालपण, तसेच बचपन हर गम से बेगाना होता है. बच्चे मन के सच्चे. असे बालपणाचे कित्तेक गोडवे गातांना आपण पाहतो. पण बालपणी मात्र कधी एकदा आपण मोठे होतो याची प्रतीक्षा प्रत्येकाला असते. हळूहळू बालपण हरवत जाते. किशोरावस्थेतून तारूण्यात पदार्पण होते. आणि एकएक जबाबदारी शिरावर पडायला सुरूवात होते तेव्हा कळते की, या जबाबदाऱ्या आपल्या अनेक ईच्छा, आकांक्षांच्या नाकदुऱ्या खेचू लागतात. कित्तेक स्वप्नांना मुरड घालून तडजोडी कराव्या लागतात. बालपणी काही हवे असल्यास थोडे रूसून बसले किंवा रडले तर घरातील मोठ्या व्यक्ती आपला हट्ट पुरवत असत. आता जिवनाचे वास्तव समोर ऊभे असते . जबाबदारीचे ओझे सांगत असते की बाबा रे! तुझा रूसण्या फुगण्याचा हक्क केव्हाचाच हिरावल्या गेला आहे. मग मनाची समजूत काढावी लागते. मनाला सांगावं लागतं की, ज्या ईच्छांनी आपल्याला दुःख, कष्ट होतात त्यांचा त्याग केल्याशिवाय मनाला चैन मिळणार नाही. तेव्हा बालपण खरंच किती रम्य होते याची प्रचिती येते. बालपणी कोणतेच जबाबदारीचे जोखड खांद्यावर वाहून न्यावे लागत नाही. ना नाते जपणे, ना कोणते व्यवहार, ना कमाईचे बंधन बिनधास्तपणे खेळायचे, बागडायचे. दिवसभर गावभर हुंदडायचे. धुळीने माखलेल्या अंगाने घरी यायचे. फुलपाखरांना चिमटीत पकडायची स्पर्धा करायची. आता नोकरी, धंद्याच्या धावपळीत जी दमछाक होते. फुलपाखरांच्या मागे धावण्याची ती मजा , तो थकवा काही औरच होता ह्याची जाणीव होते. जे अंगण आपले विश्व होतं त्यालाच पारखे व्हावे लागते. ‘न दुनिया का गम था, ना रिश्तों के बंधन, बचपन के वो दिन थे, ख़ुशियों का आँगन, न ज़रूरत थी कुछ पाने की, ना डर था कुछ खोने का, बस शौक था खेलने का , और ज़िद थी रोने की लचे दिवस आठवताच मन अस्वस्थ होते. वाटते येतील का ते दिवस पुन्हा? विचारांची तंद्री वास्तवाची जाणिव करून देते. ‘आईना वही है , और सुरत बदल गई, बचपन को लेकर जिंदगी , चुपके से निकल गई, बढ़ रही है या घट रही है, ये भी मालूम नहीं, ये उम्र की साज़िशे, क्यों मुझे छल रही ? जो कल था वो आज नहीं, जो आज है, वो कल नहीं, इस कल और आज के चक्रव्यूह में, ये जिंदगी ही फिसल गई. ●●

कोई किसी का नहीं ये जग में, झूठे है नाते नातो का क्या...

आई वडील लहानपणी मुलांना खूप खूप प्रेमाने वागवतात, त्यांची अपेक्षा असते की मुले मोठे झाल्यावर त्यांच ऐकावं त्यांच्यावरही तेवढेच प्रेम करावे. तरीसुद्धा मुले मोठे झाल्यावर आई-वडिलांचे ऐकतीलच असे नाही. कारण आजची नवीन पिढी आणि जुनी पिढी यांच्या विचारसरणीमध्ये फारच तफावत असल्याचे दिसून येते. सध्याची नवीन पिढी उच्चशिक्षित असून स्वतः विचार करू शकतात. आजची पिढी 30 वर्षाच्या पुढेच लग्न करतात. आई-वडिलांना वाटते की मुलांनी मुलींनी आमच्या मतानुसार लग्न करावे. मात्र मुलांना वाटते की ते सुद्धा तीस वर्षाचेवर असल्यामुळे व त्यांचे उच्च शिक्षण असल्यामुळे ते स्वतः लग्न व इतर निर्णय घेण्यामध्ये सक्षम आहेत. त्यामुळे ते स्वतःच्या इच्छेने स्वजातीच्या स्वधर्माच्या पलीकडे जाऊन लग्न करतात. अरेंज मॅरेज पेक्षा लव मॅरेजला जास्त महत्व देतात. त्यामुळे आई-वडिलांच्या बरेचदा इच्छेविरुद्ध लग्न झाल्याने आई वडील आपल्या स्वतःच्या मुला- मुली सोबत नाराज असतात. व मुले - मुली सुद्धा आई-वडिलांचे न ऐकता मस्त मजेत जीवन जगत असतात. आई वडील नुसते विचार करून झुरत असतात. तेव्हा आई-वडिलांनी आपले विचार,आपली जुनी रुढी परंपरा मुलांवर लादू नये. जे मुले आपले ऐकू शकतात त्यांच्याबद्दल ठीक आहे . तरीही जे मुले आपले ऐकत नाही त्यांचे वर आपली इच्छा आकांक्षा लादु नये. व मुला मुलींच्यासुखा समाधानात आपले सुख समाधान मानावे. कारण आजचे उच्च शिक्षण घेतलेले मुलं-मुली आई वडिलांचे ऐकतीलच किंवा त्यांची सेवा करतीलच असे दिसून येत नाही. याला फारच अपवादात्मक समजदार मुले- मुली असू शकतात. तेव्हा आनंदी जीवन जगण्याकरिता अति अपेक्षा करणे सोडून द्यावे कारण म्हणतात ना ‘अती अपेक्षा तिथे दुःख’ जे जास्त जवळचे असतात ते जास्त दुःख देण्याची क्षमता ठेवतात. जुन्या पिढीचे व नवीन पिढीचे विचार जमतील असे नाही. तरीसुद्धा एकमेकांच्या भावना एकमेकांचे विचार समजून घ्यावे, कारण आपण सुद्धा स्वतःमध्ये अनेक बदल करून नवनवीन विचार स्वीकारलेले असतात. मात्र आपल्या मुला-मुलींनी स्वीकारलेले नवीन विचार आपण सहसा मान्य करीत नाही. मनाचा मोठेपणा मनाचा उदारपणा स्वीकारायला हवा व नवीन पिढी सोबत जुळवून घेणे आवश्यक आहे. तरच आपले पुढील जीवन आनंदी राहू शकते. आपणही मुलांना समजून घ्यायला पाहिजे आपलेच जुने विचार त्यांचेवर लादू नये. प्रेमाचा मायेचा झरा एकमेकांसोबत सदोदित प्रवाहित ठेवावा असे वाटते. ●●

मंगलवाटा

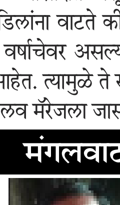

सम्राट माटे (मंगलदर्शी)
मो.9075113644

झुरळांचा एव्हरेस्ट : झेंडे कोणाचे अजेंडा कोणाचा?

आजचा भारत हा जगातील सर्वात तरुण देश म्हणून ओळखला जातो. देशाच्या लोकसंख्येतील मोठा हिस्सा युवकांचा आहे. हीच तरुणाई भारताच्या विकासाची खरी ताकद मानली जाते. मात्र, या ताकदीसमोर आज बेरोजगारी, कंत्राटीकरण, शिक्षणाचे बाजारीकरण आणि वाढती आर्थिक विषमता यांसारखी गंभीर आव्हाने उभी आहेत. उच्च शिक्षण घेऊनही लाखो युवक रोजगाराच्या प्रतीक्षेत आहेत. त्यांच्या हातात पदव्या आहेत, पण काम नाही. त्यामुळे तरुणांच्या मनात असंतोष वाढत आहे. स्पर्धा परीक्षांच्या माध्यमातून सरकारी नोकरी मिळवण्याचे स्वप्न अनेक युवक पाहतात. परंतु भरती प्रक्रिया वेळेवर होत नाही, परीक्षा पुढे ढकलल्या जातात, निकालांना विलंब होतो आणि अनेकदा गैरव्यवहाराच्या घटना समोर येतात. वर्षानुवर्षे अभ्यास करणारे विद्यार्थी मानसिक, आर्थिक आणि सामाजिक दबावाखाली जगत आहेत. त्यांच्या आयुष्यातील मौल्यवान वेळ केवळ प्रतीक्षेत जात आहे. यामुळे तरुणाईमध्ये निराशेचे वातावरण निर्माण होत आहे. एकीकडे रोजगाराच्या संधी कमी होत असताना दुसरीकडे सरकारी नोकऱ्यांचे कंत्राटीकरण वाढत आहे. कायमस्वरूपी नोकऱ्यांऐवजी अल्पकालीन करारांवर नियुक्त्या केल्या जात आहेत. अशा नोकऱ्यांमध्ये रोजगाराची हमी नसते, सामाजिक सुरक्षा नसते आणि भविष्याची शाश्वतीही नसते. शिक्षण पूर्ण करून स्थिर आयुष्याची अपेक्षा करणाऱ्या युवकांसाठी ही परिस्थिती चिंताजनक आहे. अनेक विभागांमध्ये हजारो पदे रिक्त असूनही ती नियमित पद्धतीने भरली जात नाहीत. उच्च शिक्षणाचे अवमूल्यन हीदेखील गंभीर समस्या बनली आहे. इंजिनिअर, डॉक्टर, एमबीए, पीएचडी किंवा इतर उच्च शिक्षण घेतलेले युवक लिपिक, पोलीस किंवा इतर कनिष्ठ पदांसाठी अर्ज करताना दिसतात. याचा अर्थ देशातील शिक्षण आणि रोजगार यामधील समतोल बिघडला आहे. शिक्षण घेऊनही योग्य रोजगार मिळत नसेल, तर त्या शिक्षणाचा अपेक्षित सामाजिक आणि आर्थिक परिणाम होत नाही. शिक्षण क्षेत्रातही मोठे बदल घडत आहेत. अनेक ठिकाणी शिक्षण व्यवस्थेत खासगी क्षेत्राचा हस्तक्षेप वाढत आहे. ग्रामीण भागातील अनेक शाळांमध्ये मूलभूत सुविधांचा अभाव आहे. शिक्षकांची कमतरता, अपुरी इमारती, शुद्ध पिण्याच्या पाण्याचा अभाव आणि इतर अनेक समस्या आजही कायम आहेत. शिक्षण हे सामाजिक परिवर्तनाचे सर्वात प्रभावी साधन मानले जाते. त्यामुळे शिक्षणाची गुणवत्ता आणि उपलब्धता वाढविण्यासाठी शासनाने अधिक प्रभावी उपाययोजना करणे आवश्यक आहे. लोकशाही व्यवस्थेचा मूलभूत उद्देश जनतेचे कल्याण हा आहे. लोकप्रतिनिधींनी जनतेच्या समस्या समजून घेऊन त्यांचे निराकरण करण्यासाठी काम करणे अपेक्षित असते. परंतु अनेकदा बेरोजगारी, शिक्षण, आरोग्य, शेती आणि महागाई यांसारखे मूलभूत प्रश्न मागे पडतात आणि समाज जातीय किंवा धार्मिक वादांमध्ये अडकतो. अशा परिस्थितीत युवकांनी अधिक सजग होण्याची गरज आहे. सोशल मीडियावरील चर्चांपुरते मर्यादित न राहता वास्तव समस्यांवर विचार करणे आणि प्रश्न विचारणे आवश्यक आहे. आज अनेक युवक राजकीय पक्षांच्या झेंड्यांमागे धावताना दिसतात, परंतु त्या पक्षांच्या धोरणांचा त्यांच्या स्वतःच्या आयुष्यावर काय परिणाम होतो, याचा गंभीर विचार क्वचितच केला जातो. रोजगार, शिक्षण, आरोग्य आणि सामाजिक न्याय या विषयांवर प्रश्न विचारणारी तरुणाईच लोकशाहीला बळकट करू शकते. लोकशाही केवळ मतदानापुरती मर्यादित नसून सतत जागरूक राहण्याची प्रक्रिया आहे. देशाच्या विकासासाठी तरुणांची ऊर्जा विधायक कार्यात वापरणे गरजेचे आहे. नवकल्पना, उद्योजकता, संशोधन, विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि सामाजिक परिवर्तन या क्षेत्रांत युवकांनी पुढाकार घेतला पाहिजे. त्याचबरोबर शासनानेही रोजगारनिर्मिती, कौशल्यविकास आणि गुणवत्तापूर्ण शिक्षण यांना प्राधान्य दिले पाहिजे. रोजगाराशिवाय आर्थिक प्रगतीचा लाभ समाजाच्या सर्व घटकांपर्यंत पोहोचू शकत नाही. आजची वेळ ही केवळ तक्रारी करण्याची नसून परिवर्तनासाठी एकत्र येण्याची आहे. युवकांनी स्वतःच्या हक्कांसाठी संविधानिक मार्गाने आवाज उठवला पाहिजे. रोजगार, शिक्षण आणि सामाजिक समानता या मूलभूत प्रश्नांवर व्यापक जनजागृती होणे आवश्यक आहे. देशाचे भविष्य तरुणांच्या हातात आहे. त्यामुळे त्यांनी भावनिक मुद्द्यांपेक्षा वास्तव प्रश्नांवर लक्ष केंद्रित करून जबाबदार नागरिक म्हणून भूमिका बजावली पाहिजे. भारताला खऱ्या अर्थाने महासत्ता बनवायचे असेल, तर तरुणांच्या हाताला सन्मानजनक रोजगार, गुणवत्तापूर्ण शिक्षण आणि समान संधी उपलब्ध करून द्याव्या लागतील. अन्यथा लोकसंख्येचे सामर्थ्य हे विकासाचे साधन न ठरता सामाजिक असंतोषाचे कारण बनू शकते. म्हणूनच आज गरज आहे ती जागरूक, विचारशील आणि प्रश्न विचारणाऱ्या तरुणाईची. देशाच्या प्रगतीचा मार्ग रोजगार, शिक्षण आणि सामाजिक न्यायातूनच जातो, हे लक्षात ठेवणे आवश्यक आहे.. ●●

हरीश पुं. कुडे
9850301134

स्वाभिमानाचे स्मरणशिल्प 163

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा पुतळा त्रिशरण चौक जयभीम नगर नागपूर

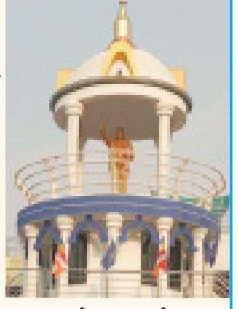

त्रिशरण चौक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर नगर आणि जयभीम नगरच्या मध्ये आहे. अजनी पोलीस स्टेशन ते रामेश्वरी पर्यंत च्या रस्त्याला सुभेदार रामजी आंबेडकर मार्ग असे नाव नागपूर महापालिकने दिले आहे. हा दक्षिण नागपूरचा महत्त्वाचा आणि चळवळीच्या भाग आहे. येथे सर्व कार्यक्रम मोठ्या प्रमाणावर होतात.

संवाद मित्र, कपिल नारनवरे
मो. 9370773608

प्राचीन स्तुपावर प्रकाशयोजना व ऑडिओ गाईडचे अनावरण

बौद्ध वारशाच्या जतनाला नवी दिशा

नालासोपारा : प्राचीन बौद्ध वारशाचे महत्त्व अधोरेखित करणाऱ्या सोपारा प्राचीन स्तुपावर प्रकाशयोजना आणि ऑडिओ गाईड सुविधेचे अनावरण गुरुवार, २८ मे २०२६ रोजी उत्साहात पार पडले. भारतीय पुरातत्त्व सर्वेक्षण विभाग (मुंबई मंडळ) यांच्या पुढाकाराने झालेल्या या कार्यक्रमामुळे बौद्ध अनुयायी आणि इतिहासप्रेमींसाठी हा दिवस अविस्मरणीय ठरला. संपूर्ण जगात बौद्ध धम्माचा संदेश पोहोचविणाऱ्या ऐतिहासिक सोपारा भूमीवरील प्राचीन स्तुपाच्या संवर्धनासाठी गेल्या अनेक वर्षांपासून सातत्याने पाठपुरावा करण्यात येत होता. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर शतकोत्तर रौप्य जयंती महोत्सव समिती तसेच भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक व शैक्षणिक संस्था, नालासोपारा (पश्चिम) यांच्या माध्यमातून संस्थेचे अध्यक्ष रूपेश जाधव आणि सचिव नरेश जाधव यांनी विविध स्तरांवर प्रयत्न करून या कामाला गती दिली. कार्यक्रमात प्रा. डॉ. सुरज पंडित आणि पुरातत्त्व सर्वेक्षण विभागाचे मुख्य अधीक्षक डॉ. अभिजीत आंबेकर यांच्या हस्ते प्रकाशयोजना व ऑडिओ गाईडचे अनावरण करण्यात आले. प्रकाशयोजनेमुळे रात्रीच्या वेळी स्तुपाचे सौंदर्य अधिक खुलून दिसत असून पर्यटकांना आकर्षित करणारे नवे रूप प्राप्त झाले आहे. तसेच ऑडिओ गाईडच्या माध्यमातून अडीच हजार वर्षांपूर्वीच्या बौद्ध इतिहासाची माहिती सहजपणे उपलब्ध होणार आहे. यावेळी बोलताना प्रा. डॉ. सुरज पंडित यांनी सोपारा येथील बौद्धकालीन इतिहास, त्याचे जागतिक महत्त्व आणि या वारसा स्थळाच्या संवर्धनाची गरज याविषयी सविस्तर मार्गदर्शन केले. मुख्य अधीक्षक डॉ. अभिजीत आंबेकर यांनी पुढील काही वर्षांत सोपारा प्राचीन स्तुपाचा व्यापक कायापालट करण्यात येईल, असे आश्वासन दिले. तसेच या प्रकल्पासाठी नरेश जाधव यांनी केलेल्या सातत्यपूर्ण पाठपुराव्याचे त्यांनी विशेष कौतुक केले. कार्यक्रमाला ऑनलाइन माध्यमातून उपस्थित राहून माजी अतिरिक्त महासंचालक टी.जे. अलोन यांनी भारतीय पुरातत्त्व सर्वेक्षण विभागाच्या मुंबई मंडळाचे, डॉ. आंबेकर, कैलास शिंदे आणि संपूर्ण टीमचे अभिनंदन केले. या प्रसंगी भूमीपुत्र

म्हणून ओळखले जाणारे रोहित पिसाळ यांनीही उपस्थितांना मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमासाठी संस्थेचे सचिव नरेश जाधव यांनी उपस्थित मान्यवरांचे स्वागत केले. कार्याध्यक्ष किशोर काकडे, सहसचिव हरिश गायकवाड, उपाध्यक्ष संजयकुमार खैरे, कर्नल सिद्धार्थ बर्वे, प्रा. संध्याताई वैद्य, हिराबाई काकडे, अभिजीत खैरे, प्रभाकर जाधव, ए. जे. पवार, प्रतीक्षा जाधव, संजीवनी खैरे, सविता साळवी, रुपाली जाधव, कांबळे ताई, तसेच बाबासाहेब आंबेडकरांचे सहकारी सवादकर यांचे नातू विक्रांत आणि विजय सवादकर यांच्यासह पुरातत्त्व सर्वेक्षण विभागाचे अधिकारी व कर्मचारी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन आयुनी सिद्धी हिने मराठी आणि इंग्रजी भाषेत प्रभावीपणे केले. आभार प्रदर्शनानंतर कार्यक्रमाची सांगता झाली. सोपारा प्राचीन स्तुपावरील प्रकाशयोजना आणि ऑडिओ गाईड उपक्रमामुळे या ऐतिहासिक स्थळाच्या संवर्धनाला नवी दिशा मिळाली असून इतिहासप्रेमी, पर्यटक आणि बौद्ध अनुयायांकडून या उपक्रमाचे सर्वत्र स्वागत करण्यात येत आहे.

महत्वाचे

'वनार्टी' राजमाता अहिल्यादेवी होळकर यांची जयंती उत्साहात

नागपूर : न्यायप्रिय, लोककल्याणकारी आणि आदर्श प्रशासनाची उज्ज्वल परंपरा निर्माण करणाऱ्या पुण्यश्लोक राजमाता अहिल्यादेवी होळकर यांच्या ३०१ व्या जयंतीनिमित्त रविवारी वसंतराव नाईक संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (वनार्टी), नागपूर येथे अभिवादनाचा कार्यक्रम उत्साहपूर्ण वातावरणात आयोजित करण्यात आला. राज्य शासनाच्या इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाअंतर्गत कार्यरत असलेल्या 'वनार्टी'मध्ये आयोजित या कार्यक्रमाची सुरुवात संस्थेचे व्यवस्थापकीय संचालक प्रशांत वावगे यांनी राजमाता अहिल्यादेवी होळकर यांच्या प्रतिमेस पुष्पहार अर्पण करून केली. त्यानंतर उपस्थित अधिकारी, कर्मचारी, विद्यार्थी तसेच माजी विद्यार्थ्यांनीही प्रतिमेस पुष्प अर्पण करून राजमातांना अभिवादन केले. याप्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा. प्रशांत वावगे यांनी राजमाता अहिल्यादेवी होळकर यांच्या जीवनकार्याचा आढावा घेतला. त्यांनी आपल्या दूरदृष्टी, न्यायनिष्ठा आणि लोकाभिमुख प्रशासनाच्या बळावर एक आदर्श राज्यव्यवस्था उभी केली. समाजातील सर्व घटकांच्या कल्याणासाठी त्यांनी राबविलेल्या योजना, महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी केलेले प्रयत्न तसेच धार्मिक, सांस्कृतिक आणि सामाजिक क्षेत्रात दिलेले योगदान आजही प्रेरणादायी असल्याचे त्यांनी सांगितले. अहिल्यादेवी होळकर यांनी जनतेच्या हिताला सर्वोच्च प्राधान्य देत सुशासनाचा आदर्श निर्माण केला. त्यांच्या कार्यातून सामाजिक समता, लोकसेवा आणि कर्तव्यनिष्ठ नेतृत्वाचे मूल्य अधोरेखित होते. आजच्या पिढीने त्यांच्या विचारांचा आणि कार्याचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेवून समाजहितासाठी कार्य करावे, असे आवाहनही मा. प्रशांत वावगे यांनी यावेळी केले. या कार्यक्रमाला प्रकल्प व्यवस्थापक डॉ. चेतन बन्सोड यांच्यासह 'वनार्टी'चे अधिकारी, कर्मचारी, प्रशिक्षणार्थी विद्यार्थी आणि माजी विद्यार्थी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. कार्यक्रमात राजमाता अहिल्यादेवी होळकर यांच्या कार्याचा गौरव करत त्यांच्या स्मृतीप्रती कृतज्ञता व्यक्त केली

माईसाहेब व रमाई आंबेडकर यांना संयुक्त स्मृतीदिनानिमित्त अभिवादन

नागपूर : भारतीय बौद्ध महासभेच्या वतीने डॉ. सविता आंबेडकर (माईसाहेब) आणि माता रमाई आंबेडकर यांच्या संयुक्त स्मृतीदिनानिमित्त अभिवादन कार्यक्रमाचे आयोजन आलोक बुद्ध विहार, जुना बगडगंज, नागपूर येथे करण्यात आले. भारतीय बौद्ध महासभेचे विदर्भ महासचिव राजकुमार वंजारी यांच्या अध्यक्षतेखाली हा कार्यक्रम संपन्न झाला.
कार्यक्रमात शहर शाखेचे उपाध्यक्ष हरिदास बेलेकर हे प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून उपस्थित होते. यावेळी त्यांनी डॉ. सविता उर्फ माईसाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनकार्यावर प्रकाश टाकताना सांगितले की, महामानव डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनातील अत्यंत कठीण काळात माईसाहेबांनी सावलीप्रमाणे त्यांची सेवा केली. त्यांच्या आजारपणात, सुख-दुःखात आणि सामाजिक कार्यात मोलाची साथ देत त्यांनी बाबासाहेबांच्या कार्याला बळ दिले. त्यांच्या २३ व्या स्मृतिदिनानिमित्त त्यांनी विनम्र अभिवादन केले. अध्यक्षीय भाषणात राजकुमार वंजारी म्हणाले की, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना अखिल विश्वाचे बाबासाहेब बनविण्यात माता रमाईंच्या त्यागाचे योगदान सर्वात मोठे आहे. आयुष्यभर अनेक संकटे, दुःख आणि अभाव सहन करूनही त्यांनी कधीही तक्रार केली नाही. स्वतः अंधारात राहून समाजासाठी प्रकाशाचा दीप बनलेल्या रमाईंच्या त्यागमय जीवनातून प्रेरणा घेण्याची गरज असल्याचे त्यांनी सांगितले. रमाई आंबेडकर यांच्या ९१ व्या स्मृतिदिनानिमित्त त्यांनी त्यांना भावपूर्ण अभिवादन केले. कार्यक्रमाचे संचालन सविता पिल्लेवान यांनी केले, तर आभार प्रदर्शन कामिनी लावून यांनी मानले. याप्रसंगी पपीता मेंढे, रंजना बोरकर, सत्यवती पिल्लेवान, मनकर्णा वानखेडे, ममता निकोसे, द्वारका बावनगळे, श्वेता सुदामे, तुळसा अंबादे, सीता बोरकर, लीला खोब्रागडे, पुष्पा पाटील, संध्या रंगारी, सत्यभामा चहांदे यांच्यासह अनेक महिला उपासिका आणि कार्यकर्ते उपस्थित होते.

प्रशिक बौद्ध विहारात रमाई चरित्र चित्रप्रदर्शनाला उत्स्फूर्त प्रतिसाद

नागपूर : मातोश्री रमाई आंबेडकर यांच्या स्मृतिदिनानिमित्त साईनगर येथील प्रशिक बौद्ध विहारात त्यांच्या जीवनकार्यावर आधारित चित्रप्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले. स्त्रीभूषण रमाई आंबेडकर सामाजिक संस्थेच्या वतीने आयोजित या प्रदर्शनाला नागरिकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला.
कार्यक्रमाचे उद्घाटन प्रा. डॉ. मुकुंद मेश्राम यांच्या हस्ते करण्यात आले. यावेळी बोलताना त्यांनी साधी, कष्टाळू आणि त्यागमूर्ती रमाई तसेच उच्च विद्वत्तेने नटलेले डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सहजीवनातील प्रज्ञा, शील आणि करुणा या मूल्यांचे महत्त्व अधोरेखित केले. रमाई आणि बाबासाहेब यांचे जीवन आजच्या समाजासाठी प्रेरणादायी आदर्श असल्याचे त्यांनी सांगितले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी सुनीता लांडगे होत्या. यावेळी राजकुमार वंजारी यांनी चित्रप्रदर्शनातील विविध चित्रांचा आशय आणि रमाईंच्या जीवनातील महत्त्वपूर्ण प्रसंगांची माहिती उपस्थितांना दिली. त्यांनी स्त्रीभूषण रमाई आंबेडकर सामाजिक संस्थेच्या कार्याचाही परिचय करून दिला. महाराष्ट्रासह दिल्ली आणि इतर राज्यांमध्ये संस्था रमाई आंबेडकर यांच्या विचारांचा व कार्याचा प्रचार-प्रसार करत असल्याचे त्यांनी नमूद केले. चित्रप्रदर्शनात रमाईंच्या संघर्षमय जीवनातील विविध प्रसंग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कार्यात त्यांनी दिलेले योगदान आणि त्यांचा त्याग यांचे प्रभावी चित्रण करण्यात आले होते. प्रदर्शनाला उपस्थितांनी मोठ्या उत्साहाने भेट देत रमाईंच्या जीवनकार्याविषयी जाणून घेतले. कार्यक्रमाच्या यशस्वी आयोजनासाठी सरोज माटे, केवल लांजेवार, सिद्धार्थ घोडेस्वर, सुंदरलाल पाटील, पुष्पा गायकवाड, माधुरी पाटील, पंचशीला मेश्राम, गौतम चहांदे, शीलवान गजभिये आदींनी विशेष परिश्रम घेतले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन बिहारी लांडगे यांनी केले, तर आभार प्रदर्शन चंद्रभान भोवते यांनी केले. कार्यक्रमाला परिसरातील नागरिक, बौद्ध उपासक आणि समाजातील विविध क्षेत्रांतील मान्यवर मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

बाल संस्कार व व्यक्तिमत्व विकास निवासी शिबिरात वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचा जागर

नागपूर : संत गाडगेबाबा बहुउद्देशीय आश्रम, जरूड (ता. वरूड, जि. अमरावती), बुद्ध विहार समन्वय समिती, नागपूर आणि शांती वन, चिंचोली-फेटरी (नागपूर) यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित आठ दिवसीय बाल संस्कार आणि व्यक्तिमत्व विकास निवासी शिबिरात विद्यार्थ्यांना वैज्ञानिक दृष्टिकोन, आरोग्य आणि सामाजिक जाणीवांविषयी मार्गदर्शन करण्यात आले. सामाजिक कार्यकर्ते अशोक सरस्वती यांच्या पुढाकाराने आयोजित या शिबिरात सुमारे १०० निवासी विद्यार्थी-विद्यार्थिनी सहभागी झाले होते. दिनांक २८ मे रोजी महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती, नागपूर यांच्या चमूने शिबिराला भेट देऊन विविध विषयांवर मार्गदर्शन केले. यावेळी राज्य महिला कार्यवाह देवयानी भगत यांनी प्रात्यक्षिकांसह तथाकथित चमत्कारांचे सादरीकरण करून अंधश्रद्धेच्या नावाखाली बुवाबाबांकडून कशा प्रकारे फसवणूक केली जाते, याची माहिती विद्यार्थ्यांना दिली. त्यांनी विवेकवादी विचारसरणी आणि वैज्ञानिक दृष्टिकोन अंगीकारण्याचे आवाहन केले. डॉ. सुनील भगत, कार्याध्यक्ष, नागपूर जिल्हा यांनी विविध शगुन-अपशगुन आणि त्यांच्याशी निगडित समजुतींवर भाष्य केले. अशा अंधश्रद्धांमुळे अनेकदा व्यक्ती आणि समाजाचे नुकसान होत असल्याचे त्यांनी सांगितले. प्रीती नगरारे यांनी विद्यार्थ्यांना सिकल सेल ॲनिमिया या आजाराविषयी सखोल माहिती दिली. या आजाराची कारणे, लक्षणे आणि प्रतिबंधात्मक उपाय याविषयी त्यांनी मार्गदर्शन केले. राज्य कार्यकारिणी सदस्य रामभाऊ डोंगरे यांनी वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचे महत्त्व अधोरेखित करत विद्यार्थ्यांना तर्कशुद्ध विचारसरणी विकसित करण्याचे आवाहन केले. तर संध्या राजूरकर, अध्यक्ष, नागपूर जिल्हा शाखा यांनी ₹आजचे विद्यार्थी आणि पालक₹ या विषयावर मार्गदर्शन करताना बदलत्या काळातील पालक व विद्यार्थ्यांच्या जबाबदाऱ्यांवर प्रकाश टाकला. सुवर्णा डोंगरे यांनी पालकांची भूमिका आणि मुलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी आवश्यक असलेल्या मूल्यांविषयी आपले विचार मांडले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन अशोक सरस्वती यांनी केले. शिबिराच्या यशस्वी आयोजनासाठी डॉ. चिंचखेडे, मंडपे ताई, कल्पना गायमुखे, दिवे ताई तसेच इतर कार्यकर्त्यांनी विशेष परिश्रम घेतले. विद्यार्थ्यांमध्ये वैज्ञानिक दृष्टी, सामाजिक भान आणि व्यक्तिमत्व विकासाचे गुण रुजविण्यासाठी आयोजित करण्यात आलेल्या या शिबिराचे सर्व स्तरांतून कौतुक करण्यात येत आहे.

चोंडी मालापूर येथे ओबीसी जनगणना परिषद

बाभूळगाव : बाभूळगाव तालुक्यातील चोंडी मालापूर येथे ओबीसी जनगणना परिषदेचे आयोजन करण्यात आले. ओबीसीसह सर्व जातींची जातनिहाय जनगणना करण्यात यावी, या प्रमुख मागणीसाठी आयोजित परिषदेला नागरिकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला. या उपक्रमासाठी चोंडी मालापूरच्या सरपंचांनी विशेष पुढाकार घेतला. परिषदेत बहुजन विचारवंत, चिंतक व कुशल संघटक राजू देशमुख यांनी जातनिहाय जनगणनेचे महत्त्व स्पष्ट करताना ओबीसी समाजाच्या सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक स्थितीचे वास्तव समोर आणण्यासाठी जनगणना अत्यावश्यक असल्याचे सांगितले. यावेळी मध्यवर्ती नागरी सहकारी बँकेचे माजी व्यवस्थापक देवरावजी जीभकाटे यांनी शासनाच्या धोरणांवर भाष्य करताना ओबीसी समाजाला विविध योजनांमधून वगळण्याचा प्रयत्न होत असल्याची खंत व्यक्त केली. अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातींप्रमाणेच ओबीसी समाजालाही त्यांच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणात न्याय मिळाला पाहिजे, असे त्यांनी नमूद केले. ओबीसी जनमोर्चा व भारतीय पिछडा शोषित संघटनेचे पदाधिकारी तसेच ओबीसी क्रांती दलाचे संस्थापक डॉ. विलास काळे यांनी ओबीसी समाजाच्या शैक्षणिक प्रगतीसाठी जातनिहाय जनगणना अत्यंत महत्त्वाची असल्याचे सांगितले. परिषदेत सामाजिक कार्यकर्ते सुरेंद्र परडके, सरपंच शितल देवानंद मडावी, शिवदास कावलकर, अनिल शेंद्रे, प्रगती कावलकर, सोनाली नगराळे, यशोधरा जुमनाके, जोशना वाघाडे, अरुणा कांबळे, मंथन देवानंद मडावी, माजी सरपंच शांताबाई निरंजन हुकरे, गजानन महादेव परतीके, वंदना किशोर बागडे, लता शिवाचार फलके, वनिता लीलाधर झोड, किरण श्रावण वाघमारे, प्रवीण शंकर गोपने आणि शुभम राजू मेटे आदी उपस्थित होते. यावेळी उपस्थित मान्यवरांनी ओबीसी जातनिहाय जनगणनेच्या मागणीसाठी बाभूळगाव तहसीलदारांना निवेदन देण्याचा निर्णय घेतला. या अभियानात सर्व समाजबांधवांनी सक्रिय सहभाग नोंदवून सहकार्य करावे, असे आवाहन करण्यात आले.

संविधानिक अधिकारांवर गदा आणण्याचे प्रयत्न चिंताजनक : ॲड. दिशा वाडेकर

वर्धा : संविधानातील तरतुदींमुळे वंचित, शोषित आणि मागास घटकांचे उत्थान शक्य होत असताना विविध मार्गांनी त्या अधिकारांना कमकुवत करण्याचे प्रयत्न सुरू असल्याची चिंता सर्वोच्च न्यायालयातील अधिवक्ता ॲड. दिशा वाडेकर यांनी व्यक्त केली. रमाई स्मृतिदिनानिमित्त रमाई फाउंडेशन, वर्धा यांच्या वतीने सत्यनारायण बजाज सार्वजनिक वाचनालय येथे आयोजित व्याख्यानमालेत त्या बोलत होत्या. "आंबेडकरी चळवळीसमोरील संविधानिक व कायदेशीर आव्हाने व उपाय" या विषयावर मार्गदर्शन करताना ॲड. वाडेकर यांनी संविधानविरोधी कायदे, तसेच काही न्यायनिर्णयांच्या माध्यमातून आरक्षणासह सामाजिक न्यायाच्या उपाययोजनांबाबत संविधानविरोधी वातावरण निर्माण करण्याचा प्रयत्न होत असल्याचा आरोप केला. अनुसूचित जाती-जमातींच्या आरक्षणात क्रिमी लेअरची अट, पदोन्नतीतील आरक्षणासंदर्भातील निर्णय आदींचा संदर्भ देत त्यांनी वंचित घटकांच्या हक्कांवर होत असलेल्या परिणामांचे विश्लेषण केले. उच्च शिक्षण संस्थांमधील जातीय व लैंगिक भेदभाव तसेच तुरुंगातील कैद्यांना जातीच्या आधारे दिली जाणारी वागणूक याविरोधात लढलेल्या आपल्या न्यायिक संघर्षांची माहितीही त्यांनी उपस्थितांना दिली. कार्यक्रमात प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित असलेले बापूसाहेब गायकवाड (यूपीएससी ५६१ रँक, अहिल्यानगर) यांनी "उच्च शिक्षण : अस्मितेचे आयुध" या विषयावर मार्गदर्शन केले. आर्थिक परिस्थितीपेक्षा मनोबल अधिक महत्त्वाचे असून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनातून संघर्ष आणि यशाची प्रेरणा घेण्याचे आवाहन त्यांनी केले. शिक्षणातून मिळालेले ज्ञान समाजाच्या उन्नतीसाठी वापरले गेले पाहिजे, असेही ते म्हणाले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ महानाट्य दिग्दर्शक व आकाशवाणीचे निवृत्त निवेदक अशोक जांभूळकर होते. आपल्या अध्यक्षीय भाषणात त्यांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारांमुळे आणि शिक्षणविषयक प्रेरणेमुळे स्वतःचे आयुष्य बदलल्याची भावना व्यक्त केली. संविधानिक हक्कांच्या संरक्षणासाठी बुद्धिजीवी वर्गाने अधिक सक्रियपणे संघर्षात सहभागी होण्याची गरज असल्याचे त्यांनी नमूद केले. कार्यक्रमाच्या प्रारंभी माता रमाई यांच्या प्रतिमेला अभिवादन करण्यात आले. बुद्धवंदनेने कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. यावेळी डॉ. वृंदा साखरकर (बहामास), प्रा. कल्पना ताकसांडे, पल्लवी हलूले, डॉ. महेंद्र पखाले, रविंद्र जिंदे, ताराचंद भगत, दीपचंद जुमडे, राजाभाऊ ढाले, मिलिंद साखरकर, सुनील ढाले आणि छत्रपाल धाबर्डे यांच्या हस्ते प्रमुख पाहुण्यांचा शाल, पुष्पगुच्छ व सन्मानचिन्ह देऊन सत्कार करण्यात आला. कार्यक्रमाचे संचालन प्रा. ज्ञानेंद्र मुनेश्वर यांनी केले. प्रास्ताविक सरिता पखाले यांनी तर आभार प्रदर्शन रविंद्र जिंदे यांनी केले. कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी रमाई फाउंडेशनच्या सर्व सदस्यांनी परिश्रम घेतले. कार्यक्रमाला वर्धा शहरातील नागरिकांची मोठ्या संख्येने उपस्थिती होती.

व्हिएतनाममध्ये २ जून रोजी डॉ. आंबेडकर विचार संमेलन

आंतरराष्ट्रीय पुरस्कारांचे वितरण

मुंबई/हनोई : डॉ. आंबेडकर इंटरनॅशनल मिशन आणि मिशन फॉर अडवान्स नॉलेज फाउंडेशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विचार संमेलन व आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार २०२६ कार्यक्रमाचे आयोजन २ जून २०२६ रोजी हनोई (व्हिएतनाम) येथे करण्यात आले आहे. या आंतरराष्ट्रीय संमेलनात भारतासह विविध देशांतील १०० ते २०० प्रतिनिधी सहभागी होणार आहेत. डॉ. आंबेडकर इंटरनॅशनल मिशनची स्थापना इंजि. राजकुमार कांबळे यांनी १९९८ मध्ये क्वालालंपूर (मलेशिया) येथे केली होती. संस्थेची भारतात २००६ मध्ये अधिकृत नोंदणी झाली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारांचा जागतिक स्तरावर प्रचार-प्रसार करणे, सामाजिक व साहित्यिक क्षेत्रातील कार्यकर्त्यांचा गौरव करणे आणि विविध देशांतील आंबेडकरी विचारांना जोडणे हा संस्थेचा प्रमुख उद्देश आहे. सध्या या चळवळीशी सुमारे २५ देशांतील प्रतिनिधी जोडले गेले असून यापूर्वी मलेशिया, फ्रान्स, जपान, अमेरिका, इंग्लंड आणि भारतात मिळून दहा आंतरराष्ट्रीय संमेलने आयोजित करण्यात आली आहेत. यंदाच्या संमेलनाचे अध्यक्ष म्हणून इंजि. राहुल वानखेडे यांची निवड करण्यात आली आहे, तर उद्घाटक म्हणून डॉ. पराग मून (नवयान बुद्धिस्ट चॅरिटेबल ऑर्गनायझेशन, ऑस्ट्रेलिया) उपस्थित राहणार आहेत. प्रमुख अतिथी म्हणून भंते विनया (अमेरिका) आणि मा. शिवदास वासे उपस्थित राहतील. इंजि. राहुल वानखेडे हे साहित्य, सामाजिक चळवळ आणि बहुजन विचारप्रवाहातील सक्रिय कार्यकर्ते म्हणून परिचित आहेत. त्यांच्या व्यवस्थाविध्वंस, सूर्यबीज आणि मुक्तीमूल्य या काव्यसंग्रहांसह रिपब्लिकन फाटाफूट : मनुवादी मानसिकतेची देण आणि जातीय आतंकवाद : स्वरूप आणि उपाय हे लेखसंग्रह प्रसिद्ध आहेत. दलित पँथर, नामांतर चळवळ, विद्यार्थी आंदोलन आणि ओबीसी-बौद्ध धम्म अभियानात त्यांनी सक्रिय भूमिका बजावली आहे. प्रमुख अतिथी मा. शिवदास वासे यांनी महाराष्ट्र शासनाच्या भुविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयात मुख्य रसायनशास्त्रज्ञ म्हणून सेवा बजावली आहे. महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाची शाखा नागपूर येथे स्थापन करण्यासाठी त्यांनी केलेल्या प्रयत्नांची विशेष दखल घेण्यात आली होती. त्यांच्या सामाजिक कार्याबद्दल महाराष्ट्र शासनाने त्यांना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर समाजभूषण पुरस्काराने सन्मानित केले आहे.

आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार जाहीर

संमेलनात पुढील मान्यवरांना आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार प्रदान करण्यात येणार आहेत :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – डॉ. प्रा. यशवंत मेश्राम
नेल्सन मंडेला आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – आत्माराम मेश्राम
सावित्रीबाई फुले आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – डॉ. अलका ढोके
जिजामाता आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – निर्मला गजभिये
छत्रपती शिवाजी महाराज आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – डॉ. संजीव कांबळे
अहिल्याबाई होळकर आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – ॲड. अपेक्षा शामकुवर
बिरसा मुंडा आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – डॉ. गौतम गोसावी
संत रविदास आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – हारमेश लाल (जालंधर, पंजाब)
बहुजन नायक कांशीराम आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – गुरशरणसिंग झाली (दिल्ली)
इंजि. राजकुमार कांबळे आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार – डॉ. आनंद भालेराव

दोन सत्रांत होणार विचारमंथन

संमेलनाच्या पहिल्या सत्रात महिलांसाठी विशेष परिसंवाद आयोजित करण्यात आला असून त्यामध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, महात्मा फुले, राजमाता जिजाऊ आणि क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या विचारांवर चर्चा होणार आहे. दुसऱ्या सत्रात डॉ. आंबेडकर यांच्या शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि मानवी हक्क विषयक योगदानावर अभ्यासपूर्ण मंथन करण्यात येणार आहे. कार्यक्रमाच्या समारोपात आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार वितरण सोहळा पार पडणार आहे. या संमेलनाची माहिती डॉ. आंबेडकर इंटरनॅशनल मिशनचे प्रसिद्धी प्रमुख सुजित मुरमाडे व डॉ. दीपक राऊत (मुंबई) तसेच मिशन फॉर अडवान्स नॉलेज फाउंडेशनचे अध्यक्ष डॉ. दिगांबर खोब्रागडे आणि सचिव माधवी मुरमाडे यांनी दिली.

व्यसनमुक्तीच्या संकल्पाने सेवानिवृत्तीचा निरोप समारंभ

नागपूर : शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, नागपूर येथून सेवेचे ३० वर्षे पूर्ण करून ५८ व्या वर्षी निदेशक अरविंद रणवीर यांनी आपल्या आप्त मित्र परिवारांना बोलावून व्यसनमुक्तीपर कार्यक्रमाचे आयोजन केले. याप्रसंगी अरविंद गणवीर व सौ. गणवीर यांचा पुष्पगुच्छ, व्यसनमुक्तीपर पुस्तके देऊन सन्मान करण्यात आला. नशाबंदी मंडळाचे जिल्हा संघटक गौरव आळणे यांनी उपस्थितांना व्यसनमुक्तीचा संकल्प दिला. यावेळी व्यसनाचे प्रकार, दुष्परिणाम व त्यावरील उपाय यावर आळणे यांनी माहिती दिली. इतर उपस्थितांना देखील व्यसनमुक्तीपर महामानवांची विचार पुस्तके वितरित करण्यात आली. कार्यक्रमाला अनिल गजभिये, विनोद लोखंडे, महेंद्र रामटेके, सुरज तभाने, राजेश वासनिक, सागर गेडाम, संदीप बारटवार उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे संचालन गौतम चंद्रिकापुरे यांनी केले तर आभार सचिन चुडे यांनी मानले.

बहुजन सौरभ प्रकाशक, संपादक, मालक, मुद्रक सिध्दार्थ जीवन कांबळे यांनी देश प्रेस पब्लिकेशन, E-30/2, इंडस्ट्रीयल एरिया, सोनेगाव (सीम), हिंगणा, एआय.डी.सी., नागपूर - 440016 येथे मुद्रित केले व 9/2, स्वराज कॉलनी, मेडिकल कॉलेजच्या मागे, नागपूर-440027, येथे प्रकाशित केले. RNI No. MAHMAR 2020/84035 Printed, Owner by Siddharth Jiwan Kamble, Publisched at 9/2 Swaraj Colony, Behind Medical College, Nagpur 440027, Printed at M/S Desh Publication, E-30/2, Industrial Area, Sonegaon (SEEM), Hingna, MIDC, Nagpur-440016, Editor Siddharth Jiwan Kamble Email: bahujansaurabh@gmail.com Mobile: 9422860648